

Міністерство освіти і науки України
Донбаська державна машинобудівна академія

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З КУРСУ “БЮДЖЕТНА СИСТЕМА”
(для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання)

Затверджено
на засіданні кафедри фінансів
Протокол № 11 від 10.02.2004р.

Краматорськ 2004

УДК 336.12

Конспект лекцій з курсу “Бюджетна система” (для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання)/ Укл.: Єлецьких С.Я., Тельнова Г.В., Свідрак О.В. - Краматорськ: ДДМА, 2004. – 122с.

Викладено основні моменти бюджетної системи України, роз’яснено суть доходів і видатків бюджету, механізм формування державних централізованих фондів, питання соціального захисту населення, особливості фінансового контролю та інше.

В основу курсу лекцій покладено матеріали навчального посібника “А.О. Єпіфанова, І.В. Сало, І.І. Дьяконова “Бюджетна і фінансова політика України”.- Київ: Наукова думка, 1997.”

Укладачі:

Світлана Яківна Єлецьких, доц.
Ганна Володимирівна Тельнова, асист.
Олена Вікторівна Свідрак, асист.

Відповідальний за випуск:

Світлана Яківна Єлецьких, доц.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ	6
1.1 Фінансова система і бюджет	6
1.2 Фінансове прогнозування і планування	8
2 СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ БЮДЖЕТУ	12
2.1 Бюджет як економічна категорія	12
2.2 Бюджет як фінансовий план	13
2.3 Роль бюджету у фінансово кредитному механізмі	16
3 БЮДЖЕТНИЙ ПРИСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	17
3.1 Основи бюджетного пристрою	17
3.2 Бюджетна система України	23
3.3 Бюджетні права	24
4 СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ	27
4.1 Суть і значення доходів бюджету	27
4.2 Методи і джерела формування доходів бюджету	30
4.3 Класифікація доходів бюджету	32
4.4 Доходи загального і спеціального фондів державного бюджету України	33
5 СИСТЕМА ВИТРАТ БЮДЖЕТУ	34
5.1 Сутність і класифікація витрат бюджету	34
5.2 Основи кошторисного фінансування	37
5.3 Витрати на економічну діяльність і науку	40
5.4 Склад витрат на соціальний захист населення і соціальну сферу	44
5.5 Фінансування освіти і культурно-освітніх закладів	47
5.6 Фінансування охорони здоров'я	50
5.7 Витрати на державне управління і судову владу	52

5.8 Витрати на національну оборону, правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави	53
6 ЦІЛЬОВІ ФОНДИ	55
6.1 Загальна характеристика цільових фондів	55
6.2 Пенсійний фонд	56
6.3 Фонд соціального страхування по тимчасовій втраті працездатності	59
6.4 Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття	61
6.5 Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань	63
6.6 Державний фонд охорони навколишнього середовища	65
7 ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ ВСІХ РІВНІВ	68
7.1 Організація виконання бюджетів	68
7.2 Державна податкова адміністрація – головний контролер виконання бюджетів по доходах	71
7.3 Виконання бюджету – головна мета Міністерства фінансів України	74
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77

ВСТУП

Роль і значення дисципліни “Бюджетна система “ у підготовці фахівців визначається у теоретико – прикладному характері цієї дисципліни: у теоретичному плані вона повинна поглибити фундаментальні знання щодо макроекономічної сфери фінансової системи – державних фінансів; у прикладному плані – закласти базові знання з методики бюджетної роботи та сформуванню навички проведення розрахунків показників бюджету .

Вивчення дисципліни “Бюджетна система“ ґрунтується на засвоєнні блоку економічних дисциплін та володінні загальною теорією фінансів.

“Бюджетна система” належить до циклу професійно - орієнтованих дисциплін.

Мета навчальної дисципліни “ Бюджетна система “ – вивчення сутності бюджетних відносин і характеру їх впливу на суспільство .Тільки на цій основі можливо забезпечити ефективне управління бюджетом і фінансовою діяльністю держави в цілому .

Завдання вивчення дисципліни “ Бюджетна система “ полягають у :

- засвоєнні теоретичних основ формування і використання бюджету держави;
- розумінні засад бюджетного устрою і принципів побудови бюджетної системи;
- формуванні теоретичних і практичних знань щодо методів і джерел формування доходів бюджету та напрямів і форм фінансування видатків;
- оволодінні методикою визначення обсягів бюджетних видатків , які забезпечують реалізацію функцій держави;
- формуванні знань з питань державного кредиту та управління державним боргом.

1 ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

1.1 Фінансова система і бюджет

Головною ланкою фінансової системи є бюджетна система, яка організаційно залежить від форми державного устрою. Вона, як правило, складається з державного та місцевого бюджетів. Відношення між державним та місцевими бюджетами будуються на основі єдності бюджетної системи та фінансової політики держави.

Зміни в економіці, керівництві, господарюванні держави і зміни у структурі та функціях державної влади та управління стосуються і бюджетної системи, змінюють співвідношення між різними ланками бюджетів, їх обсяг та внутрішню структуру.

Структура бюджетної системи визначається Конституцією. У ній та в Законі про бюджетні права закріплюються права держави та місцевих органів влади і управління на затвердження своїх бюджетів, на диференціювання доходів і видатків між різними ланками бюджетної системи, порядок їх складання, розгляду та затвердження.

Нові економічні відносини, які запроваджуються в Україні, потребують змін і в бюджетній системі. Щодо вирішення цієї проблеми існують різні підходи:

- зберегти бюджетну систему та бюджетний устрій до виходу з економічної кризи, щоб мобілізувати використання фінансів у державі з метою подолання кризових явищ за рахунок розвитку пріоритетних напрямів виробництва, стабілізації національної валюти;
- при збереженні централізованої бюджетної системи надати право місцевим органам влади і управління розпоряджатися коштами, що надходять

від комунальної власності підприємств через податки, регулюючи бюджети за рахунок загальнодержавних податків та доходів;

- надати самостійність місцевим бюджетам, консолідуючи в бюджеті України всі бюджети, що становлять бюджетну систему.

Розглядаючи питання стосовно збереження бюджетної системи та бюджетного устрою, треба зазначити, що в умовах переходу до ринкової економіки продовжують зберігатися витратні функції держави, супроводжувані спадом виробництва, інфляційними процесами і зменшенням доходів. Нестача коштів на фінансування соціально-культурної сфери, будівництво, оборону та інші заходи у державному бюджеті поповнюється за рахунок кредитів Національного банку та шляхом централізованого розподілу коштів між ланками бюджетної системи, що є позитивним моментом. Негативним є те, що централізований порядок складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів породжує в органах влади і всіх ланках управління споживацьке ставлення до них і не стимулює їх діяльність на вишукування додаткових коштів у господарствах областей, міст, районів. Саме місцеві органи влади і управління повинні розробляти відповідні заходи щодо поліпшення економічного стану своїх сіл, селищ, районів; міст та областей та вишукувати можливості додаткового залучення коштів до їх бюджетів на підтримку діючих установ охорони здоров'я, освіти, культури та фінансування інших заходів, передбачених бюджетами. Адже, якщо держава мобілізує кошти на фінансування пріоритетних напрямів економічного розвитку, вона не може достатньо забезпечувати позики, субвенції та субсидії місцевим бюджетам, і останні змушені будуть скорочувати видатки саме за рахунок установ культури, освіти, охорони здоров'я, що дуже небезпечно.

Реформування спонукає органи місцевої влади й управління до розробки невідкладних заходів щодо пошуку засобів для фінансування

інфраструктури. З державного бюджету місцевим органам влади та їх бюджетам виділяється мінімум допомоги.

Бюджет - це форма планомірного накопичення і використання коштів для забезпечення функцій, здійснюваних органами місцевої влади, регіонального та місцевого самоврядування.

Планомірне накопичення коштів відбувається у галузях виробництва, а тому підприємства усіх форм власності є ведучою ланкою у створенні фінансів держави, оскільки фінанси підприємств опосередковують грошові відносини, що виникають при створенні та використанні грошових доходів для формування основних і обігових фондів, розрахунків з державою через систему податків і обслуговування кругообігу коштів підприємств і зміну форм власності у процесі цього кругообігу. Якщо фінанси підприємств обслуговують процес виробництва суспільного продукту, його розподіл всередині підприємств і нагромадження капіталу для розширеного відтворення та розрахунків з державою через податкову систему, то загальнодержавні фінанси використовуються для розподілу та перерозподілу з метою задоволення потреб, загальнодержавного споживання через державний та місцеві бюджети й численні централізовані позабюджетні фонди: соціального страхування, пенсійний фонд тощо.

1.2 Фінансове прогнозування і планування

Управління народним господарством неможливе без прогнозування і планування. Так, при розробці економічних програм або бюджету необхідно спрогнозувати вартісні показники для основних споживачів прогнозованої інформації. Це потребує вирішення низки питань:

- визначення основних вартісних показників для заданого об'єкта управління;
- визначення обґрунтованих вимог до тривалості та періодичності прогнозів, а також до точності результатів;

- обґрунтування вимог та визначення обмежень на інформаційну базу;
- створення математичних методів прогнозування;
- реалізації отриманої інформації.

Прогнозування має спиратися в основному лише на найзагальніші властивості прогнозованих показників і допускати приведення розрахунків щодо будь-якого моменту часу й будь-якого заданого періоду. На жаль, зміни в податковій політиці держави і зростання цін не дозволяють прогнозувати доходи місцевих бюджетів не тільки на перспективу, а й на найближчій рік чи два. Лише при стабілізації економіки і фінансів можливе широке використання прогнозування при визначенні доходів та видатків як місцевих, так і державного бюджету.

Проте досягти збалансованості бюджету - це не означає повністю збалансувати всі грошові ресурси чи найбільш ефективно їх використати у фінансовому обігу.

Отже мета фінансового прогнозування - це, перш за все, оптимізація розподілу та використання сукупного суспільного продукту, а в кінцевому підсумку - підвищення ефективності виробництва.

Фінансове планування - це діяльність щодо формування і використання цільових централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів, які спрямовані на розширене відтворення та на задоволення насущних потреб держави. Централізована частина фінансових ресурсів у процесі планування видатків бюджету і фондів спрямовується, насамперед, на забезпечення соціально-культурної сфери, вирішення проблеми ліквідації монополізму в виробництві товарів для народу, на розвиток малого бізнесу та ринкових структур. При плануванні використання централізованої частини фінансових ресурсів в умовах глибокої економічної кризи необхідно дотримуватися найжорсткішого режиму економії коштів і вишукувати можливості скорочення дефіциту бюджету.

Основними завданнями фінансового планування є:

- визначення джерел і обсягів грошових ресурсів, необхідних для розширеного виробництва, і їх розподіл між виробничими й невиробничими сферами;

- зосередження в руках держави централізованого фонду грошових засобів, необхідних для успішного виконання державних функцій;

- забезпечення необхідних пропорцій в розподілі та використанні грошових ресурсів;

- стимулювання найбільш ефективного використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, зниження собівартості продукції й виявлення внутрішньовиробничих резервів.

Виконання цих завдань реалізується через:

- основний фінансовий план держави - Державний бюджет і бюджети всіх рівнів,

- кредитний і касовий план Національного банку й комерційних банків;

- баланси й звіти державних підприємств і організацій та колективних власників;

- фінансові плани асоціацій, фірм, кооперативів, тощо;

- кошториси установ, які фінансуються з бюджету.

Формування фінансових планів і прогнозів базується на принципі наукової обґрунтованості та предметно-цільовому підході.

Наукова обґрунтованість планування передбачає економічну обґрунтованість фінансових показників, відображення реальних процесів економічного та соціального розвитку, збалансованість фінансових ресурсів.

Предметно-цільовий підхід передбачає конкретно цільове призначення фінансування (заробітна плата, харчування, медикаменти, будівництво конкретних об'єктів або їх капітальний ремонт).

При плануванні використовуються спеціальні методи, серед яких: метод коефіцієнтів, нормативній, балансовий.

Метод коефіцієнтів базується на застосуванні відповідних коефіцієнтів щодо результатів певного проміжку часу: рік, квартал, місяць. Наприклад, індексація заробітної плати проводиться із застосуванням коефіцієнтів, які визначаються статистичними органами за індексом підвищення цін. Головним недоліком метода коефіцієнтів є те, що він не може стимулювати виявлення резервів і не сприяє впровадженню режиму економії коштів.

Нормативний метод ґрунтується на використанні прогресивних норм та нормативів, при цьому враховуються особливості галузей виробничої та невиробничої сфер, а також відповідні зміни у попередньому періоді. Цей метод дає можливість об'єктивно оцінити потреби галузей в фінансових ресурсах, створити реальні умови зацікавленості та відповідальності в ощадливому й ефективному використанні фінансових ресурсів. В умовах переходу до ринкової економіки цей метод має особливе значення, саме нормативний метод планування фінансових ресурсів дає можливість передбачити стратегічні потреби у фінансових ресурсах.

Поряд з нормативним методом в умовах переходу до ринкової економіки важливе значення має балансовий метод, який допомагає збалансувати джерела ресурсів із запланованими видатками, встановити взаємозв'язок виробничих і фінансових показників, створити фінансові резерви.

Для наших умов найбільш оптимальним є поєднання нормативного та балансового методів.

Практично вся система фінансового планування будується за балансовим методом. Кожен фінансовий план складається у вигляді балансу доходів і видатків. Тобто пропорції визначаються через зіставлення потреб у фінансових ресурсах з джерелами їх формування. При цьому обов'язковою умовою є збалансування фінансових резервів.

Головне завдання фінансового планування полягає в забезпеченні оптимального співвідношення між централізованими і децентралізованими фондами грошових коштів.

2 СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ БЮДЖЕТУ

2.1 Бюджет як економічна категорія

Бюджет держави це найважливіша складова системи державних фінансів.

Сутність бюджету розкривається в його призначенні: фінансове забезпечення виконання державою її функцій (економічної, соціальної, управлінської й оборонної).

Як економічна категорія бюджет відображає відносини, що формуються на загальнодержавному та регіональному рівнях централізованих фондів, призначених для реалізації функцій держави. Специфічними ознаками цих відносин є:

1 Перерозподільний характер, тобто бюджет виконує функції перерозподілу ВВП (валового внутрішнього продукту) між галузями і регіонами.

2 Загальний характер, тобто цими відносинами охоплені всі юридичні і фізичні особи.

3 Законодавче регулювання, що здійснюється за трьома напрямками:

- загальний напрям – регулюється бюджетним кодексом України;
- регулюється законодавчими актами, що регламентують надходження доходів і фінансування витрат;
- регулюється прийняттям щорічного закону про бюджет на майбутній рік.

За рівнем централізації ВВП у бюджеті умовно виділяють три моделі:

- 1 Американська: ВВП складає 25-30% у бюджеті.
- 2 Західноєвропейська: централізація ВВП 30-40%.
- 3 Скандинавська: 50-60%.

Бюджет як економічна категорія характеризує рух грошових потоків між державою, юридичними і фізичними особами. Цим відносинам притаманний суперечливий характер. Існує два способи вирішення протиріч.

1 спосіб: встановлення оптимальних пропорцій, розподіл ВВП і його централізація в бюджеті. Критерієм оптимальності в даному випадку є забезпечення економічного зросту та встановлення соціальної гармонії в суспільстві. З однієї сторони бюджет не повинний підривати фінансову базу фізичних і юридичних осіб, а з іншої повинний здійснювати деякі функції в суспільстві.

2 спосіб: збільшення ВВП. ВВП - показник, що характеризує економіку країни. Економічний розвиток дає можливість забезпечувати постійне збільшення доходів усіх суб'єктів господарських відносин. Разом з тим потреби держави відносно стабільні, так у випадку збільшення ВВП його відносна частка може зменшитися.

2.2 Бюджет як фінансовий план

З даної точки зору бюджет являє собою план доходів і витрат держави, що затверджується органами законодавчої і виконавчої влади у формі закону. Як фінансовий план бюджет відображає економічну, соціальну, військову та міжнародну політику держави.

Витрати на економічну діяльність визначаються двома факторами.

- 1 Масштаб державного сектора країни.
- 2 Економічна політика держави (визначається, чому віддається перевага бюджетному чи фінансовому податковому регулюванню).

Рівень соціальних витрат визначається фінансовою моделлю держави, а доходи бюджету характеризують податкову політику держави. В Україні бюджет як фінансовий план має деякі відмінності від бюджету, як економічної категорії, тому що до нього включається фонд цільового призначення. Тому для оцінки реальної бюджетної політики необхідно проаналізувати статті доходів і витрат чистого бюджету, тобто без цільових фондів.

Причини включення цільових фондів до бюджету: надання фондам законодавчої сили; необхідність здійснення державного контролю за коштами цих фондів.

Показники, що характеризують бюджет як фінансовий план:

- рівновага доходів і витрат;
- перевищення доходів над витратами (профіцит);
- перевищення витрат над доходами (дефіцит).

Причиною бюджетного дефіциту є потреба держави витратити свої кошти в більшому обсязі, чим дозволяють фінансові можливості. Теоретично уникнути дефіциту просто – необхідно зменшити витрати або збільшити доходи.

Види бюджетного дефіциту:

1 За формою прояву:

а) фактичний дефіцит – реальне перевищення витрат над доходами;
б) відкритий дефіцит – офіційно визнаний у законі про бюджет дефіцит;

в) схований дефіцит – офіційно не визначений дефіцит. Форми:
- завищення планових обсягів доходів;
- включення до складу доходів бюджету, джерел покриття бюджетного дефіциту;

Таким чином, схований дефіцит занижує фактичну величину дефіциту.

2 За причинами виникнення:

а) викликаний дефіцит - є наслідком зниження рівня виробництва ВВП і обумовлений недостатністю ресурсів у країні;

б) циклічний дефіцит – викликаний автоматичним скороченням податкових надходжень і збільшенням рівня бюджетних трансфертів на тлі спаду ділової активності.

3 За напрямом фінансування:

а) активний дефіцит – відбувається напрямок коштів на інвестування в економіку, що сприяє зросту ВВП;

б) пасивний дефіцит – покриття поточних витрат.

Джерела покриття дефіциту: державний кредит, грошова емісія.

Державний кредит буває: внутрішній, зовнішній.

Зовнішній державний кредит – це заборгованість держави іноземним кредиторам (як фізичним, так і юридичним особам).

Внутрішній державний кредит – це заборгованість держави перед населенням країни.

Використання державного кредиту вимагає:

- наявності тимчасово вільних коштів у кредиторів держави;
- довіри з боку кредиторів держави;
- зацікавленості кредиторів (відсотки і високі гарантії);
- наявності реальних доходів від використання позикових засобів, що дають можливість повернути борг і сплатити відсотки.

Джерелами погашення державного боргу можуть бути: додаткові податкові надходження, що одержує країна завдяки збільшенню ВВП, підвищення рівня оподаткування, зменшення витрат, випуск нових позик (реінвестування).

Грошова емісія може використовуватися тільки в умовах твердого контролю за використанням цих коштів. У випадку застосування грошової емісії основним фактором дефіциту є напрямок використання коштів у вигляді інвестиції на поточні витрати. Якщо засоби направляються в

інвестиції, то це дає можливість одержати визначений дохід, що у свою чергу скоротить сплеск інфляції. У випадку використання засобів на поточні витрати інфляція стає неминучою.

2.3 Роль бюджету у фінансово-кредитному механізмі

Фінансово-кредитний механізм є сукупністю методів впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Фінансово-кредитний механізм складається з двох підсистем: фінансове забезпечення, фінансове планування.

Існують чотири форми фінансового забезпечення.

1 Самофінансування - покриття витрат за рахунок власних коштів.

2 Кредитування - покриття витрат за рахунок притягнутих засобів.

3 Акціонерний капітал – форма колективного капіталу, що дає можливість концентрувати потрібні ресурси.

4 Бюджетні асигнування - це форма державного грошового забезпечення. З однієї сторони вона використовується у випадку недостачі інших джерел, а з іншої сторони ці асигнування можуть виконувати регулюючу роль при порушенні рівноваги цін.

Фінансове регулювання зв'язане з податковою системою, що регулюється функцією податків і бюджетним субсидуванням. Особлива роль у цьому випадку належить бюджетному вирівнюванню.

3 БЮДЖЕТНИЙ ПРИСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Основи бюджетного пристрою

Структура бюджету розглядається в горизонтальному і вертикальному розрізах.

У горизонтальному розрізі вона характеризується складом доходів і витрат, а також їхньою відносною часткою.

У вертикальному розрізі структура бюджету розглядається відповідно до рівня державної влади і керування і характеризується взаємозалежними поняттями: бюджетний пристрій, бюджетна система.

Бюджетний пристрій – характеризує організацію і принципи побудови бюджетної системи, взаємозв'язок між її окремими ланками.

Бюджетна система – сукупність усіх бюджетів, що існують у даній країні.

Принципи формування бюджетного пристрою:

- виділення видів бюджету, що утворюються в даній країні;
- установлення принципів побудови бюджетної системи;
- розподіл доходів і витрат між ланками бюджетної системи;
- визначення характеру й форми взаємин між бюджетами.

Варіанти виділення видів бюджетів.

1 Утворення єдиного бюджету для всієї країни.

2 Утворення окремих регіональних бюджетів.

3 Утворення на кожному рівні адміністративного розподілу централізованих і децентралізованих видів бюджету.

Відповідно до такого підходу розрізняють: централізовані бюджети, місцеві (децентралізовані) бюджети.

До централізованих бюджетів відносять державний бюджет України і республіканський бюджет Автономної Республіки Крим (АРК). Тобто бюджети федеральних утворень.

Місцеві бюджети розрізняють за рівнем адміністративного поділу на:

- централізовані місцеві бюджети відповідно до визначеної адміністративної одиниці (обласні, районні, міські);
- децентралізовані місцеві бюджети – сіл, селищ, районів у містах.

Принципи побудови бюджетної системи визначають взаємозв'язок і підпорядкованість бюджетів.

Бюджетна система України ґрунтується на наступних принципах.

1 Принцип стабільності; припускає незмінність структури бюджетної системи України.

2 Принцип економічної обґрунтованості; складається у визначенні доходів і витрат бюджету, виходячи з результатів порівняльного аналізу варіантів прогнозу макроекономічного розвитку України й окремих адміністративно-територіальних одиниць, а також у встановленні на основі цих прогнозів рівня бюджетних трансфертів.

3 Принцип соціальної справедливості; полягає у визначенні рівня бюджетних трансфертів на основі показників мінімальної бюджетної соціальної забезпеченості жителів окремої адміністративно-територіальної одиниці.

4 Принцип рівності; складається з рівномірного розподілу коштів зведеного бюджету України між державним і місцевим бюджетами, для досягнення збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів.

5 Принцип фінансової єдності; припускає єдність бюджетної класифікації, правил казначейського виконання бюджету, форм бюджетної документації, форм звітності, що визначаються нормами законодавчих актів, що є єдиними для державного та місцевого бюджетів.

6 Принцип адміністративної самостійності; полягає в непорушності прав місцевих бюджетів самостійно визначати напрямки використання коштів, отриманих із власних джерел, самостійно робити адміністрування і збір місцевих податків, самостійно визначати мінімальний рівень соціальної забезпеченості за методами, встановленими Кабінетом Міністрів України.

7 Принцип рівнозначності витрат; припускає фінансування всіх затверджених бюджетом витрат пропорційно загальним бюджетним надходженням за винятком випадків застосування секвестрації витрат.

8 Принцип вірогідності; полягає в складанні бюджету на підставі економічно обґрунтованих показників, а також у відображенні в звіті про бюджет даних про фактично отримані доходи і здійснені витрати, підтверджені Державним казначейством України.

9 Принцип повноти передбачає, що підлягають включенню до складу бюджетів всі надходження і витрати бюджетів.

10 Принцип публічного контролю; припускає офіційну публікацію проекту бюджету на наступний рік, результатів виконання плану бюджетних асигнувань.

Розподіл доходів і витрат між окремими бюджетами починається з розподілу витрат. В основі розподілу витрат лежить визначення меж, функціональних повноважень між окремими рівнями державної влади і керування, тому що бюджет є фінансовою базою держави. При цьому функціональні повноваження розподіляються на групи.

1 Неделеговані державні повноваження.

2 Делеговані державні повноваження.

3 Власні повноваження.

Неделеговані державні повноваження (витрати на здійснення не делегованих повноважень) – це витрати на здійснення пристрою держави, суверенітету й інші, тобто витрати, що не можуть бути передані на виконання місцевих бюджетів. Ці витрати здійснюються за рахунок коштів державного

бюджету, до них відносять: витрати на державне управління, витрати на державну та виконавчу владу, утримання адміністрації Президента України, на судову владу, на міжнародну діяльність, на фундаментальні й прикладні дослідження, національну оборону, правоохоронну діяльність, освіту, обслуговування державного боргу й інші.

Витрати на здійснення делегованих державних повноважень – це витрати, що визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню з цілю забезпечення найбільш ефективного їхнього виконання. Такі витрати здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів і бюджетних трансфертів.

Витрати на здійснення власних повноважень – це витрати на реалізацію прав, обов'язків і функцій місцевого самоврядування, що мають місцевий характер.

Існують два принципи розподілу витрат.

1 Принцип відомчої підпорядкованості означає, що суб'єкт бюджетного фінансування дістає кошти з того бюджету, що відповідає рівню органа керування цим суб'єктом.

2 Принцип територіального розміщення означає, що фінансування здійснюється з бюджету тієї адміністративної одиниці, на території якої знаходиться суб'єкт фінансування.

У даний час основним є принцип відомчого підпорядкування.

Право на здійснення витрат передається державою органам місцевого самоврядування на умовах відповідної передачі їм бюджетних ресурсів у виді закріплених за відповідними бюджетами податків і зборів, тобто відбувається закріплення джерел доходів за бюджетами різних рівнів.

Таким чином, розподіл доходів залежить від розподілу витрат і ґрунтується на наступних принципах:

- забезпечення надійної фінансової бази для фінансування закріплених місцевих витрат;

- встановлення залежності між зусиллями органів влади і управління і формуванням доходів відповідних бюджетів;
- встановлення зацікавленості місцевих органів влади в пошуку та мобілізації фінансових ресурсів і недопущенні адміністративного стягнення доходів бюджетами вищого рівня.

Розподіл доходів базується на встановленні загальнодержавних податків і платежів, а також місцевих податків і зборів.

Загальнодержавні податки і збори поділяються на:

- закріплені податки і збори – ті доходи, що цілком чи частково за фіксованими нормативами надходять у даний бюджет;
- регулюючі податки і збори – відрахування в бюджет нижнього рівня відповідно їхнім потребам. Тобто нормативні відрахування диференціюються в розрізі окремих бюджетів.

У даний час в Україні переважають закріплені податки і збори, а бюджетне регулювання носить обмежений характер. Місцеві податки і збори закріплюються за місцевими бюджетами відповідного органа, що їх встановлює. При цьому може також визначатися їхній розподіл між окремими ланками бюджетної системи.

У процесі виконання бюджетів основними є зовнішні бюджетні потоки: вхідні, вихідні. Разом з тим існують і взаємини між окремими ланками бюджетної системи, тобто внутрішні бюджетні потоки, що відбивають перерозподіл доходів і витрат між бюджетами.

Форми взаємин між бюджетами.

1 Бюджетне субсидування – передача коштів з бюджету вищого рівня в бюджет нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги. Виділяють три види бюджетного субсидування:

- бюджетна субсидія – може бути цільовою і нецільовою, вона не пов'язана безпосередньо з фінансовим станом бюджету, що її одержує;

- бюджетна субвенція – різновид цільової субсидії, який передбачає участь у фінансуванні визначених заходів і програм бюджету, що її видає і бюджету, який її одержує;

- бюджетна дотація – цільова фінансова допомога на покриття дефіциту відповідного бюджету. У залежності від можливості бюджету, що її видає, покриття може бути повним чи частковим.

Особливим видом субсидування є встановлення бюджетним кодексом дотації вирівнювання. Дотація вирівнювання – міжбюджетний трансферт, спрямований на вирівнювання дохідної здатності бюджету, що її одержує.

2 Вилучення коштів – явище зворотне субсидуванню, тобто передача коштів з бюджетів нижчого рівня в бюджети вищого рівня.

3 Бюджетні позики – одержання коштів на покриття тимчасового касового розриву. Касовий розрив – невідповідність у часі фінансування витрат і надходження доходів. У бюджетному кодексі України визначено, що в даний момент бюджетні позики одержують у комерційних банках.

4 Взаємні розрахунки бюджетів – це передача коштів з одного бюджету в інший у зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи витрат після затвердження бюджету. За характером взаємин між бюджетами взаємні розрахунки можуть бути договірними чи на основі зобов'язань. Бюджетне субсидування і позики здійснюються на договірній основі, а вилучення і взаємні розрахунки на основі зобов'язань.

3.2 Бюджетна система України

Бюджетна система України під час її становлення була визначена законодавством України. Перша редакція Закону була прийнята в 1991 році одночасно з проголошенням незалежності, юридично було зафіксоване утворення власної бюджетної системи. Друга редакція закону була прийнята в 1995 році.

Відповідно до бюджетного кодексу України бюджетна система включає: державний бюджет і місцеві бюджети.

Місцеві бюджети поділяються за рівнем адміністративного розподілу на:

- республіканський бюджет АРК;
- обласні бюджети;
- міські бюджети (бюджети міст державного й обласного підпорядкування з районним розподілом – Київ, Сімферополь);
- районні бюджети;
- бюджети міст;
- обласного та районного підпорядкування без районного поділу;
- бюджети селищ;
- бюджети районів у містах.

Відповідно до фінансової термінології централізовані види бюджетів позначають прикметниками (обласний, районний, міський), а децентралізовані бюджети іменниками в родовому відмінку (бюджети міст, селищ).

В основі побудови бюджетної системи полягає адміністративно територіальний розподіл даної країни, при цьому розподіл бюджетів здійснюється при наявності відповідного органа управління (рис. 1).

Специфічною ознакою України є те, що на сільському рівні можуть утворюватися єдині для декількох сіл органи влади. У цьому випадку утворюється єдиний бюджет цих селищ.

Рисунок 1– Схема бюджетної системи України

3.3 Бюджетні права

Бюджетне право затверджено в Конституції України. Статтею 96 Конституції України передбачається, що Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин - на іншій період.

Контроль за використанням коштів Державного бюджету України, згідно зі статтею 98 Конституції України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата.

Згідно з п.4 статті 138 Конституції України Автономна республіка Крим має право розробляти, затверджувати та виконувати бюджет Автономної республіки Крим на основі єдиної податкової та бюджетної політики України.

Аналогічно, згідно зі статтею 143 Конституції України обласні та районні ради затверджують обласні та районні бюджети, які формуються з

коштів державного бюджету та відповідно розподіляються між територіальними громадами або спрямовуються на виконання спільних проектів. Це положення підтверджується і статтею 142 Конституції, згідно з якою держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансової підтримки місцевого самоврядування. У цьому зв'язку необхідно підкреслити положення, затверджене в Конституції про те, що витрати місцевого самоврядування, які виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Державний бюджет України затверджується законом України, республіканській бюджет Автономної Республіки Крим затверджується її Верховною Радою, а місцеві бюджети - відповідно обласною, міською, районною, районною в місті, селищною, сільською радами.

Бюджетні права - це сукупність юридичних норм, що визначають бюджетний устрій, склад доходів і видатків бюджетів, регулюють права органів державної влади і управління щодо складання, затвердження і виконання бюджетів, а також порядок затвердження звітів про виконання бюджетів.

Загальні основи бюджетних прав України, Автономної Республіки Крим та місцевих рад народних депутатів встановлені Конституцією України. Бюджетні права регулюються Законом України "Про бюджетну систему України" та Законом України "Про місцеве самоврядування".

Положення, закріплені в Конституції України в галузі бюджетних відносин, законодавчих та нормативних актах свідчать, що в сучасних умовах різко зростає роль державного бюджету в розвитку економіки та соціально-культурної сфери й правового регулювання відносин, які існують у галузі бюджетної діяльності.

Правове регулювання бюджетних відносин – це регулювання відносин, які виникають між різними гілками влади і управління при визначенні бюджетів держави, формуванні доходів і видатків та розподілі й перерозподілі

коштів між різними ланками бюджетної системи, а також відносин, що виникають при проведенні бюджетного процесу.

Бюджетно-правовим регулюванням є усі форми законодавчого або нормативного впливу держави на органи управління всіх рівнів у галузі бюджету, починаючи з затвердження бюджету Верховною Радою України чи прийняття рішення місцевими радами про затвердження місцевих бюджетів і до правовідносин, які виникають між органами управління і бюджетними установами та службовими особами (розпорядниками коштів).

Бюджетно-правова норма визначає права й обов'язки органів управління адміністративних територій та вказує обставини, за яких учасники цих відносин стають виконавцями даних прав та обов'язків, а також передбачає відповідальність за невиконання цих вимог.

За характером дії бюджетно-правові норми можна розділити на такі, що діють: на території України; на території Автономної Республіки Крим і областей; на території адміністративно-територіальних одиниць (міста, району, селища, села).

Регулювання бюджетної діяльності за допомогою правових норм надає економічним відносинам державний чи територіальний захист; економічні відносини набувають при цьому сили прав і обов'язків, у межах яких діють державні органи.

4 СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

4.1 Суть і значення доходів бюджетів

Державні доходи - це грошові відносини з приводу розподілу вартості валового внутрішнього продукту, це частина внутрішнього валового продукту, що використовується державою для здійснення своїх функцій. Доходи формуються через податкові надходження від підприємств усіх форм власності та від населення. Вони об'єднуються у централізовані фінансові ресурси і зосереджуються, як правило, у державному бюджеті.

Основним джерелом формування фінансових ресурсів, акумульованих у державному бюджеті, є податки. Суть податків криється насамперед у примусовому відчужуванні державою частини знову утвореної вартості.

Перехід до нової економічної системи пов'язаний з тим, що держава має регулювати нові економічні відносини, а це потребує гнучкої податкової політики, яка дає змогу оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами товаровиробників, рядових платників податків. При переході до ринкової економіки повинні змінюватись як податкова система, так і методи обрахування й сплати податків. При цьому податкове законодавство розвинених країн має гнучкий механізм, що чітко реагує на зміни в економіці.

Сьогодні економіка України знаходиться у кризовому стані. Вийти із створеного положення можна тільки з допомогою залучення наукових знань і досвіду, чіткого додержання у господарській діяльності рекомендацій науки. Вже набутий досвід показує, що проблема переходу до ринкової економіки вимагає комплексності, нерозривності та взаємозв'язку при формуванні фінансів, державних доходів і податкової політики, а це висуває на передній план зміну структури управління. Реформа управління повинна йти шляхом поступової заміни адміністративно-командної системи на ринкову. Очевидно, просування до ринку забезпечує більше прав в управлінні місцевим органам

влади і управління. Чим активніше йтиме процес приватизації, тим менше управлінських функцій залишиться у державі: вертикальні зв'язки заміняться горизонтальними. У цих умовах, не обмежуючи місцеві органи управління щодо управління фінансами, адміністративна система управління державними доходами і податковою політикою залишається необхідною аж до повного переходу на ринкову економіку, і це основна умова виходу з економічної кризи.

Таке становище, безумовно позначається на формуванні дохідної бази бюджетів усіх ланок бюджетної системи.

Лібералізація цін вплинула як на доходи, так і на витрати бюджету. Розрахунки показали неможливість збалансувати місцеві доходи і видатки без виділення субвенцій, субсидій і дотацій.

У цілому удосконалення податкової політики повинно йти за трьома напрямками:

- фінансовим, через формування доходу бюджету;
- економічним, через вплив податкової політики на виробництво;
- соціальним, через вплив податкової системи на доходи населення.

Досвід останніх років свідчить, що як фінансові, так і економічні; а тим більше соціальні наслідки податкових реформ фактично не прогнозуються, а це є однією з причин напруженості в суспільстві.

При введенні нової податкової системи необхідно враховувати й складні взаємовідносини України з іншими державами. Україна фактично перебуває в замкнутому економічному просторі держав СНД. Не просто складаються відносини із західними державами. Це потребує: по-перше, хоча б погодження податкової політики; по-друге, уникнення подвійного або й потрійного оподаткування однойменних товарів; по-третє, потрібне погодження податкових ставок з конкретних податків. Недодержання цих положень може призвести до ще більшої напруги між державами СНД, або треба буде

вирішувати питання про надання пільг з податків на товари, які будуть надходити до цих країн.

Вступ України у світову ринкову систему вимагає переходу на нормативну економіку.

Нормативна теорія державних фінансів має відгалуження - оптимальне оподаткування. Пріоритет нормативного методу - в постійному критичному вивченні фінансового механізму для поліпшення стану державних фінансів, насамперед через реформування системи оподаткування.

Держава в особі органів управління зобов'язана швидко реагувати на зміну економічної ситуації і коригувати податкову систему. Можна зрозуміти бажання в умовах дефіциту бюджету посилити фіскальну сторону податкової політики, але це загрожує важкими наслідками, оскільки без стимулювання розвитку виробництва та підприємництва, фіскальна функція податків починає переважати над стимулюючою, що зрештою призводить до зменшення надходжень у бюджет.

Україна в період переходу до ринку повинна мати свою податкову систему, яка б враховувала кризовий стан економіки.

Позитивним в податку на доходи є гарантія його надходження в державний і місцеві бюджети. Є позитивні моменти і в податку на прибуток.

Проаналізувавши діючу систему оподаткування прибутку й доходів, можна зробити чіткий висновок, що при всіх її позитивних і негативних якостях для України потрібен податок, який стимулює виробництво. Крім того, прийняття декретів, постанов і законів не забезпечує надходження коштів до бюджету, необхідно забезпечити чітке їх виконання. Цю функцію і виконує Державна податкова інспекція, але у її роботі бракує цілеспрямованості. Про це говорить той факт, що падає платіжна дисципліна, зростають недоїмки за звітні періоди.

4.2 Методи і джерела формування доходів бюджету

Доходи бюджету – усі податкові, неподаткові й інші надходження на безповоротній основі, стягування яких передбачено законодавством.

Доходи бюджету можуть формуватися на основі п'яти методів централізації коштів.

1 Пряме вилучення доходів з державного сектора. Будь-який підприємець має право на одержання підприємницького доходу, тобто прибутку. Увесь утворений в державному секторі прибуток за правом належить державі. Але деякі права на цей прибуток належать так само трудовому колективу підприємств. Тому практично ніколи весь прибуток державного сектора не стягується в бюджет. При цьому у взаєминах державного бюджету з підприємствами державного сектора може застосовуватися як пряме вилучення доходів, так й оподаткування прибутку на загальних підставах. У ринковій економіці, коли переважає приватний сектор, застосовується податковий метод. В умовах адміністративної економіки домінує пряме вилучення доходів.

2 Одержання доходів від державного майна і послуг. Надходження від державного сектора звичайно незначні, це обумовлено двома причинами:

- держава, як правило, працює в непривабливих для приватного сектора сферах діяльності;
- у більшості випадків діяльність державних підприємств носить не прибутковий характер, тобто вона спрямована на виробництво визначеного виду товарів і послуг, а не на одержання прибутку.

3 Перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб за допомогою податків. Податковий метод формування доходів бюджету характеризує перерозподіл доходів фізичних і юридичних на відміну від прямого вилучення доходів, цей метод може здійснюватися тільки на основі законодавства.

4 Залучення коштів. Кредитний метод означає формування доходів бюджету на зворотній основі. Основу доходів бюджету складають податки, 95-98%, позики 2-5%.

5 Емісія грошей. Коли одержання податків і позик не можлива, держава звертається до емісії, збільшується тільки номінальна кількість грошей, а реальна вартість фінансових ресурсів не змінюється, у результаті виникає інфляція.

Джерела формування доходів: внутрішні джерела, зовнішні джерела. Джерелами формування внутрішніх доходів є: утворений ВВП, національне багатство (накопичені матеріальні цінності й природні ресурси). Національне багатство використовується в тому випадку, коли ВВП недостатньо, або є присутнім надлишок природних ресурсів.

Зовнішні джерела формування доходів бюджету характеризують міжнародний перерозподіл фінансових ресурсів і можуть формуватися на основі наступних методів:

- прямий перерозподіл;
- міжнародний кредит;
- оподаткування експортно-імпортової діяльності та валютне регулювання: відхилення встановленого курсу валют від реальної його вартості;
- ціновий механізм, тобто у світі склався визначений масштаб цін, що приводить до міжнародного перерозподілу ресурсів.

4.3 Класифікація доходів бюджету

Система доходів бюджету України відображає практично всі методи їхнього формування.

Розподіл доходів бюджету.

1 Податкові надходження:

- прямі податки: податок на прибуток, прибутковий податок, земельний податок, податок з власників транспортних засобів, податок на промисел;
- непрямі податки: ПДВ, акцизний збір, мито;
- платежі за спеціальне використання природних ресурсів: лісовий податок, плата за воду, корисні копалини;
- плата за державні послуги, рентні й компенсаційні доходи – державний митний збір, рентні платежі за нафту та природний газ, відрахування на геологорозвідувальні, дорожні роботи;
- місцеві податки і збори.

2 Неподаткові надходження:

- надходження від приватизації майна державних підприємств;
- надходження від реалізації дорогоцінних металів і каменів;
- надходження від реалізації державних матеріальних резервів.

3 Надходження державних цільових фондів за бюджетним кодексом.

4 Бюджетні трансферти.

Останнім часом податкові надходження складають 60%, не податкові – 20%, надходження державних цільових фондів – 15%, державні трансферти – 5-15%.

У складі податкової системи прямі податки 50-55%, не прямі – 40-45%, платежі за ресурси – 1%, платежі за державні послуги і компенсаційні доходи – 2-5%, місцеві податки і збори – до 2%.

4.4 Доходи загального і спеціального фондів державного бюджету України

Державний бюджет України і місцеві бюджети складаються з загального і спеціального фондів.

Доходи загального фонду державного бюджету складають: податок на додану вартість (ПДВ), акцизний збір із увезених в Україну товарів, сума відсотків сплачених уповноваженими банками за використання тимчасово вільних коштів держави, дивіденди, нараховані на акції господарчих товариств у державній власності, рентна плата за нафту та природний газ власного видобутку, плата за оренду державного майна, кошти, отримані за здійснення консульських дій на території України, кошти, отримані від реалізації майна конфіскованого за рішенням суду, скарбів, майна отриманого державою в подарунок, надходження коштів від реалізації природного газу, одержуваного як плату за його транзит через територію України, відрахування за транзит нафти й аміаку, частина податку на прибуток підприємств, 12,8 % за здані у виді брухту золото, платину й срібло.

Доходи спеціальних фондів державного бюджету: збір на геологорозвідувальні роботи, збір на розвиток виноградарства, садівництва, на обов'язкове страхування, на випадок безробіття, платежі у фонд соціального захисту інвалідів, платежі у фонд соціального страхування, збір за забруднення навколишнього середовища.

Спеціальні фонди державних і місцевих бюджетів включають ті податки і збори, що потім будуть спрямовані на конкретні цілі. У загальні фонди включаються всі інші надходження.

5 СИСТЕМА ВИТРАТ БЮДЖЕТУ

5.1 Сутність і класифікація витрат бюджету

Витрати бюджету - це виникаючі витрати у зв'язку з виконанням державою своїх функцій і задач.

Ці витрати виражають економічні відносини, на основі яких відбувається процес використання коштів централізованого фонду держави за різними напрямками.

Економічна сутність витрат бюджету виявляється в багатьох видах. Кожен вид має якісну та кількісну характеристику. Якісна характеристика відображає економічну природу явища, дозволяє встановити призначення бюджетних витрат, а кількісна характеристика – їхню величину.

Конкретні види бюджетних витрат визначаються такими факторами:

- природою і функціями держави;
- рівнем соціального й економічного розвитку країни;
- розгалуженістю зв'язків бюджету з народним господарством;
- адміністративно-територіальним пристроєм держави;
- формою надання бюджетних коштів.

Сполучення цих факторів породжує ту чи іншу систему витрат бюджету.

Класифікація витрат бюджету.

1 Економічна класифікація – показує вплив витрат на процес розширеного відтворення. У відповідності з економічною класифікацією виділяють: поточні бюджетні витрати, капітальні бюджетні витрати.

Поточні бюджетні витрати – це частина витрат бюджету, що забезпечують поточне функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бюджетних установ, надання державної підтримки

іншим бюджетам і окремим галузям економіки у формі дотацій, субсидій і субвенцій.

Капітальні бюджетні витрати – це грошові витрати держави, зв'язані з фінансуванням інноваційної й інвестиційної діяльності. Вони включають:

- витрати, призначені для інвестицій у діючих і знову створюваних юридичних осіб відповідно до затвердженої інвестиційної програми;
- кошти, надані як бюджетні кредити на інвестиційні цілі;
- витрати на проведення капітального ремонту;
- інші витрати, спрямовані на створення чи збільшення державного та муніципального майна.

Відповідно до такого поділу витрат бюджету можуть формуватися два бюджети: поточний бюджет і бюджет розвитку. В Україні бюджетним кодексом передбачене виділення витрат на поточні й капітальні цілі, але деякі бюджети відповідно до такого розподілу не складаються, хоча в умовах кризи економічно передбачається доцільним складати два окремих бюджети.

Поточний бюджет повинний забезпечуватися поточними доходами і бути збалансованим. Бюджет розвитку може бути дефіцитним і забезпечуватися за рахунок позик і цільових інвестицій.

2 Функціональна класифікація – відображає сфери суспільної діяльності, у які направляються кошти:

- економічна сфера (витрати на економічну діяльність і науку);
- соціальна сфера - витрати на соціальний захист і забезпечення, а так само соціально-культурну сферу;
- оборонна сфера – витрати на оборону;
- управлінська сфера – витрати на органи державної влади і управління, правоохоронні органи, судову владу та прокуратуру, митну та податкову службу, зовнішньополітичну діяльність.

У витратах бюджету так само виділяють витрати на обслуговування внутрішнього й зовнішнього боргу.

3 Відомча класифікація – дозволяє виділити відповідну галузь, міністерства, відомства, у яку направляються кошти. Така класифікація витрат бюджету показує найбільш мобільні зміни в структурі витрат, зв'язані зі змінами в структурі управління.

4 За цільовим призначенням, тобто за визначеними видами витрат. Створює передумови для раціонального використання бюджетних коштів. Відповідно до цієї класифікації виділяють наступні види витрат:

- витрати на капітальне будівництво;
- витрати на капітальний ремонт;
- витрати на оплату праці;
- витрати на оплату комунальних послуг.

5 Територіальна класифікація (відповідно до рівня бюджетної системи), яка виділяє витрати державного бюджету України, республіканського бюджету АРК, витрати місцевих бюджетів.

6 За формами бюджетного фінансування виділяють такі види витрат бюджету:

- проектне фінансування – фінансування з бюджету інвестиційних проектів;
- бюджетні кредити - надання фінансової допомоги з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на зворотній основі;
- кошторисне фінансування – виділення бюджетних засобів на основі кошторисів;
- державні трансферти: державні субсидії, субвенції і дотації.

5.2 Основи кошторисного фінансування

Кошторисне фінансування охоплює соціальну сферу, науку, управління й армію. Суть кошторисного фінансування полягає у виділенні бюджетних асигнувань на підставі спеціального розрахункового документа – кошторису.

Визначення обсягів фінансування ґрунтується:

- на оперативно-мережних показниках – показники, що характеризують кількісні параметри бюджетної організації;
- на нормативах витрат, у розрахунку на визначений кількісний показник.

Оперативно-мережні показники поділяються на дві групи:

1 Виробничі показники, що характеризують профільну діяльність даної організації: вихідні, тобто об'єктивно існуючі на даний період; похідні, що визначаються за нормами.

2 Загальні показники, що характеризують будівництво бюджетної організації.

Нормативи витрат характеризують обсяг витрат на одну розрахункову одиницю.

У залежності від бази розрахунку розрізняють:

- загальні норми; характеризують обсяг витрат за всіма статтями на визначений виробничий показник;
- постатейні нормативи; відображають норми витрат у розрізі окремих статей.

Нормативи поділяються:

1 За методом числення:

- розраховані на основі фізіологічних потреб;
- розраховані на основі статистичних спостережень.

2 За характером використання:

- обов'язкові; встановлюються органами державної влади і управління;
- факультативні, котрі встановлюються галузевими органами чи бюджетними установами.

Кошторис – плановий документ, у якому встановлюються обсяги бюджетних асигнувань, їх постатейний і поквартальний поділ.

Види кошторисів:

- індивідуальні кошториси, установлюються для кожної бюджетної організації;
- загальні кошториси, установлюються за групами однорідних установ;
- кошториси на централізовані заходи, що проводяться відповідним органом управління;
- зведені кошториси, що обловлюють обсяги фінансування для кожного органа управління.

Складання кошторисів проводиться відповідно до економічної класифікації витрат:

1 Поточні витрати.

1.1 Витрати на товари і послуги, у тому числі:

- оплата праці працівників бюджетних установ, нарахування на заробітну плату, оплата послуг та інші витрати, з них: предмети, матеріали, устаткування й інвентар; медикаменти і перев'язні матеріали; продукти харчування; дрібний інвентар і устаткування; оплата транспортних послуг і зміст транспортних засобів; оренда й експлуатаційні послуги; поточний ремонт устаткування, його технічне обслуговування; послуги зв'язку; оплата інших послуг і витрат;
- командировочні витрати, матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт і заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення;
- оплата комунальних послуг і енергоносіїв: оплата теплопостачання; водопостачання; електроенергії, природного газу й інших комунальних послуг і енергоносіїв;
- дослідження і розробка, державні програми.

1.2 Виплата відсотків із зобов'язань.

1.3 Субсидії і поточні трансферти:

- субсидії і поточні трансферти підприємствам;
- поточні трансферти органам державного керування інших рівнів;
- поточні трансферти населенню: виплата пенсій і допомоги; стипендії й інші трансферти населенню;
- поточні трансферти за рубіж.

2 Капітальні витрати.

2.1 Придбання основного капіталу:

- придбання устаткування і предметів довгострокового використання;
- капітальне будівництво (будівництво житла, адміністративних об'єктів);
- капітальний ремонт (реконструкції і реставрації);
- капітальний ремонт і реконструкції житлового фонду;
- капітальний ремонт і реконструкції адміністративних об'єктів;
- реставрація пам'ятників архітектури, історії і культури.

2.2 Утворення державних позик і резервів.

2.3 Придбання землі й нематеріальних активів.

2.4 Капітальні трансферти: підприємствам, органам управління інших рівнів, населенню, за кордон.

3 Нерозподілені витрати.

4 Кредитування за винятком погашення.

4.1 Надання внутрішніх кредитів за винятком погашень:

- надання внутрішніх кредитів (органам державного управління, організаціям, підприємствам, установам);
- повернення внутрішніх кредитів (повернення кредитів органам державного управління, організаціям, підприємствам, установам, іншим внутрішнім кредиторам).

4.2 Надання зовнішніх кредитів за винятком погашень:

- надання зовнішніх кредитів;

- повернення зовнішніх кредитів.

У процесі складання кошторису всі витрати можуть бути розділені на дві групи:

1 група – витрати на оплату праці, планування яких здійснюється, виходячи зі специфіки окремих галузей соціальної сфери.

2 група – інші витрати, плановані за стандартною методикою, що виходить з обсягів закупівлі товарів і послуг, діючих цін і тарифів.

5.3 Витрати на економічну діяльність і науку

Витрати бюджету на економічну діяльність включають такі форми фінансування.

1 Капіталовкладення. Фінансування капіталовкладень може здійснюватися за двома напрямками:

- у відомчому розрізі;
- у розрізі інвестиційних проектів.

Відомчий (галузевий підхід) полягає в тому, що загальна сума виділених бюджетних капіталовкладень направляється міністерствам і відомствам, які у свою чергу розподіляють цю суму між підприємствами й організаціями. Цей підхід є найбільш розповсюдженим в Україні, не дивлячись на те, що в нього є істотний недолік – розпилення бюджетних коштів.

Фінансування інвестиційних проектів навпаки дозволяє концентрувати ресурси на реалізації основних задач.

Обсяг капіталовкладень, що фінансуються з бюджету, визначається двома факторами: можливостями бюджету, наявністю необхідних і ефективних проектів.

Виділення з бюджету фінансування на капіталовкладення в даний момент не має нормативної бази, тобто планування капіталовкладень

відбувається, виходячи з достатнього рівня бюджету, а не в залежності від існуючої потреби.

Вартість інвестиційних проектів визначається в кошторисах. Виділення бюджетних асигнувань на капіталовкладення при фінансуванні інвестиційних проектів здійснюється на конкурсній основі, у такий спосіб: на основі визначених критеріїв (строк окупності, рентабельність, ступінь ризиків, економічна ефективність і соціальна значимість проекту) здійснюється конкурсний добір проектів. Потім проводиться тендер серед виконавців того чи іншого проекту.

В основі механізму виділення коштів на капіталовкладення лежить потреба в забезпеченні визначеного економічного росту чи приросту ВВП.

2 Операційні витрати. Операційні витрати - це витрати бюджету на утримання виробничої інфраструктури. Склад операційних витрат:

- фінансування геологорозвідувальних робіт;
- фінансування лісового й водяного господарства;
- земельні роботи;
- заходи щодо боротьби зі шкідниками рослин;
- заходи щодо боротьби з хворобами тварин;
- епідеміями;
- зміст насінних станцій і племінних господарств.

Фінансування геологорозвідувальних робіт виконується за рахунок двох джерел: бюджетних коштів і коштів підприємств. З бюджету фінансуються роботи з пошуку нових родовищ корисних копалин, а за рахунок підприємств видобувної промисловості фінансуються роботи в межах існуючих родовищ. Фінансування бюджетом геологорозвідувальних робіт забезпечується спеціальним компенсаційним доходом, тобто відрахуваннями на геологорозвідувальних роботи, що вносять у бюджет підприємства видобувної промисловості. Обсяги фінансування і суми надходжень урівноважені між собою, але не збалансовані. Щорічно існує

незначне відхилення між цими показниками, залишок відрахувань використовується в поточному році на фінансування інших витрат. Якщо їх не досить, то витрати перекриваються за рахунок доходів бюджету. Вартість геологорозвідувальних робіт визначається на основі спеціальних кошторисів, що розраховуються, виходячи з обсягів цих робіт та існуючих розцінок.

Утримання лісового та водяного господарства віднесено на витрати бюджету в зв'язку з тим, що ці ресурси на даний момент є загальнонародною власністю. У бюджеті існують цільові фонди, зв'язані з фінансуванням цих витрат. Це лісовий фонд і плата за використання прісних водяних ресурсів. На відміну від геологорозвідувальних робіт доходи і витрати за цими напрямками не урівноважені, тобто витрати значно вище.

Земельні роботи включають заходи щодо підвищення і поновлення родючості земель.

Заходи щодо боротьби зі шкідниками рослин і хворобами тварин, протиепідемічні заходи в цілому фінансуються з бюджету тільки в тих випадках, коли охоплюють визначений регіон, а поточні витрати виконуються безпосередньо тим чи іншим господарством. У такому ж порядку, тобто на кошторисній основі фінансується і зміст насінних станцій і племінних господарств, що забезпечують потреби відповідного регіону.

3 Кредити і дотації. Бюджетні кредити надаються підприємствам державного сектора на тимчасові потреби у випадках фінансових ускладнень. Вони можуть бути безпроцентними чи з невисокою ставкою відсотка.

Державна дотація являє собою бюджетні засоби, спрямовані на покриття збитків суб'єктів господарювання в тому випадку, якщо збитковість визначається фінансовою політикою країни в сфері ціноутворення. Дотації можуть надаватися в сумі, яка цілком чи частково покриває збитки, що визначається станом бюджету.

Джерела фінансування наукових праць залежать від їхнього характеру.

Існує два напрямки фінансування науково-дослідницьких робіт: фундаментальні (теорія), прикладні дослідження (практика на основі теорії).

Фундаментальні дослідження – теоретичні напрямки науки. Визначити на майбутнє результативність таких досліджень складно. Тому неможливо установити їхню вартість. У зв'язку з великим ризиком використання інвестиційних коштів, ці дослідження фінансуються за допомогою бюджету чи спеціальних фондів.

Прикладні дослідження зв'язані з визначенням форм і методів впровадження в практику результатів фундаментальних досліджень, що завершилися визначеними винаходами. Завдяки тому, що в даному випадку, можливо, спрогнозувати ефективність таких робіт, дати їхню вартісну оцінку, фінансування може здійснюватися за рахунок коштів замовника.

В Україні існують:

- спеціалізовані наукові установи, академічні науково-дослідні установи підлеглі Національній Академії Наук. Вони займаються, насамперед, фундаментальними дослідженнями, тому їхня діяльність фінансується за рахунок державного бюджету. У частині прикладних досліджень фінансування здійснюється в більшості за рахунок замовника;

- відомчі установи, основний профіль яких – прикладні дослідження, спрямовані на розвиток конкретної галузі. Фінансування в даному випадку здійснюється за рахунок централізованих коштів міністерств і відомств чи засобів замовника. Якщо відомчі установи ведуть фундаментальну тематику, то в цій частині вони дістають кошти з бюджету.

5.4 Склад витрат на соціальний захист населення і соціальну сферу

До складу витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення відносять.

1 Виплату пенсій і матеріальної допомоги.

2 Пільги ветеранам війни і праці.

3 Допомогу родинам і дітям.

4 Інші види соціальної допомоги.

5 Пенсії військовослужбовцям.

6 Фінансування:

- дитячих установ, інтернатів;
- притулків для неповнолітніх;
- програм соціального захисту неповнолітніх;
- будинків інтернатів для старих та інвалідів;
- інших установ у сфері соціальної допомоги;
- молодіжних програм.

7 Кошти з бюджету, що передаються у фонд соціального захисту інвалідів України.

Одним з видів державної соціальної допомоги є надання громадянам щомісячної адресної безготівкової грошової субсидії на відшкодування витрат на оплату за користування житлом чи його обслуговуванням, і комунальні послуги. А так само один раз у рік субсидії на придбання побутового палива.

Житлова субсидія є безповоротною і її одержання не зв'язане і не спричиняє зміни форми власності житла. Надання населенню житлових субсидій на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг проводиться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 грудня 1995 року № 848 (зі змінами і доповненнями), а також нової редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 1997 року № 1050. Відповідно до діючого законодавства житлові субсидії видаються при наявності різниці між розміром оплати за житлово-комунальні послуги і розміром визначеного Кабінетом Міністрів України обов'язкового відсотка платежу (20%, родинам з інвалідами -15%). При цьому норми володіння, користування загальною площею житла і нормативи користування комунальними послугами встановлюються, виходячи з 21 кв.м на кожного

прописаного в житловому приміщенні і додатково - 10,5 кв.м на всіх прописаних. А для громадян, що проживають у однокімнатній квартирі, субсидія видається на загальну площу незалежно від розміру квартири. За умови призначення житлової субсидії на користування житлом і оплату послуг водо-, тепло- і газопостачання, електроенергії, громадяни, прописані в житловому приміщенні, сплачують 20% середньомісячного сукупного доходу, а за придбання побутового палива 20% річного сукупного доходу. Якщо в житловому приміщенні прописані та проживають тільки пенсіонери, що не працюють та інші непрацездатні громадяни, джерелом існування яких є доходи від особистого підсобного господарства, пенсія й інші соціальні виплати, чи якщо в складі прописаних є неповнолітні діти, інваліди першої, другої груп і середньомісячний сукупний дохід на одного прописаного не перевищує вартісної величини межі малозабезпеченості, розмір оплати за житлово-комунальні послуги складає 15% середньомісячного сукупного доходу.

У сукупний дохід включається:

- нарахована заробітна плата, у тому числі за роботу із сумісництва;
- процентні надбавки;
- щорічна премія з фонду матеріального заохочення;
- інші грошові виплати, що мають систематичний характер, стипендії, пенсії, допомога на навчання, отримана від підприємств (за винятком коштів отриманих на умовах позик і кредитів);
- доходи від підприємницької діяльності, а так само всі доходи, що підлягають оподаткуванню відповідно до чинного законодавства.

Розмір призначеної субсидії не може перевищувати розміру житлово-комунальних платежів, при цьому головною умовою є обов'язкова оплата визначеного проценту платежу власником чи наймачем житла.

Порядок призначення житлових субсидій:

- у відділі субсидій надається заява, склад прописаних у житловому приміщенні і доходи кожного з прописаних згідно установлених форм, відомості про забезпечення житловою площею і комунальними послугами;

- субсидії надаються за умови подання розрахункових книжок чи квитанцій аналогічних документів про фактичну оплату житлово-комунальних послуг за попередній період (у випадку виявлення заборгованості субсидія призначається за умови складання договору про її погашення);

- для нарахування субсидій використовують дані про доходи і розміри платежів, отриманих від органів соціального захисту населення, служб зайнятості й інших підприємств і організацій.

Витрати на соціальну сферу включають фінансування:

1 Освіти: загальноосвітні школи; школи інтернати; дошкільні установи; ПТУ; установи післядипломної освіти;

2 Фінансування здоров'я: медичні установи; санітарно-епідеміологічні служби;

3 Фінансування культури: театри; музеї; бібліотеки; клуби; заповідники.

4 Фінансування засобів масової інформації (ЗМІ): телебачення і радіо; преси і видавництва.

5 Фінансування фізичної культури і спорту.

5.5 Фінансування освіти і культурно-освітніх закладів

Основна частина витрат бюджету на освіту складає фінансування середніх освітніх шкіл. В основі визначення обсягів такого фінансування лежать показники: вихідний показник (кількість учнів), похідний показник (кількість класів).

Ці показники розраховуються на дві дати (1 січня і 1 вересня) планованого бюджетного року. Кількість учнів на 1 січня запланованого року береться на рівні контингенту на 1 вересня поточного року. Кількість учнів на 1 вересня планованого року визначається з урахуванням повного переходу учнів із класу в клас. Кількість учнів 1-го класу на 1 вересня поточного року встановлюється на основі перепису дітей у районі функціонування школи.

Кількість учнів 10 класу визначається з урахуванням надходження в ПТУ і коледжі випускників 9-х класів. Кількість класів визначається на кожне число, виходячи з нормативів наповнюваності класу. Вони встановлені на наступному рівні: 1-9 класи - 30 учнів, 10-11 класи - 35 учнів. Тому що бюджетний рік не збігається з навчальним, крім показників на 1 січня і 1 вересня, розраховуються середньорічні показники кількості учнів (класів).

$$ДО=(ДО01*8/12)+(ДО08*4/12), \quad (1)$$

де К – середньорічна кількість учнів, чол.;

ДО01 - кількість учнів (класів) на 1 січня, чол.;

ДО08 – кількість учнів (класів) до серпня (кінця навчального року), чол.

Система заробітної плати вчителів складається з 3-х частин: оплата навчальних годин, доплата за перевірку зошитів, додаткові доплати.

Основним елементом є оплата навчальних годин, що визначається за формулою

$$ПРО = (3*Kr)/Hr; \quad (2)$$

де С – ставка заробітної плати, що встановлюється в залежності від освіти і кваліфікаційної категорії, грн.;

Kr – кількість годин педагогічного навантаження в тиждень, год.;

Hr – норма педагогічного навантаження вчителя на тиждень.

Доплата за перевірку зошитів для вчителів початкових шкіл і старших класів проводиться за наступними предметами: мова й література, математика й іноземні мови. Сума доплати визначається за формулою

$$O_m = (H_m * K_r) / H_r, \quad (3)$$

де H_m – норматив оплати за перевірку зошитів з даного предмету.

Розрахунок заробітної плати вчителів здійснюється в спеціальному документі «тарифікаційному списку», у рядках якого відбиваються дані кожного вчителя. Графи в списку відображають основна інформація і розрахунок заробітної плати.

У тарифікаційному списку підсумки підбиваються за рядками (заробітна плата кожного вчителя) і графами (обсяг педагогічного навантаження, загальна заробітна плата, доплати). Керівники шкіл одержують заробітну плату, що складається з двох частин: ставка директора чи завуча й оплата педагогічної роботи. При цьому для них встановлюється обмеження: максимальний обсяг їхнього педагогічного навантаження не повинний перевищувати $2/3$ нормативу.

Планування фонду заробітної плати здійснюється за спрощеною методикою, тобто кількість посад помножене на середню ставку заробітної плати. Кількість посад вихователів і їхніх помічників устанавлюється за нормативами на 1 групу. Норматив залежить від тривалості перебування дітей в установі. Основною особливістю планування фонду заробітної плати є виділення коштів на заміну працівників, що перебувають у відпустці. Сума цих витрат планується шляхом множення загальної кількості днів відпустки на середньоденну заробітну плату. Загальною особливістю для шкіл-інтернатів і дитячих дошкільних установ є встановлення частини покриття витрат за рахунок батьківської оплати. Ця плата зараховується не на рахунок установи, а в бюджет. Уся сума витрат за кошторисом фінансується з бюджету.

В Україні державні установи культури і мистецтва виконують велику роботу з культурного обслуговування населення, сприяють розвитку народної творчості.

У відповідності до бюджетної класифікації до установ і заходів культури і мистецтва належать:

1 Мистецтво: творчі союзи; театри; філармонії; музичні колективи й інші творчі установи й утворення; витрати на заходи, передбачені державними і місцевими програмами розвитку культури і мистецтва.

2 Культура: бібліотеки, музеї і виставки, палаци і будинки культури, заповідники, клуби й інші установи клубного типу, школи естетичного виховання дітей.

3 Кінематографія.

4 Архівна справа.

5 Інші заходи й установи в галузі мистецтва і культури: державні премії України в галузі літератури і мистецтва, інші культурно-освітні установи і заходи.

Згідно з основами законодавства про культуру для фінансової підтримки цих установ можуть утворюватися державні фонди розвитку культури. Порядок утворення і використання коштів таких фондів визначається положенням, що затверджується у встановленому порядку.

Кожна установа культури і мистецтва має самостійний єдиний кошторис доходів і витрат, що затверджує вища організація. Доходи і витрати плануються в кошторисі в загальновстановленому порядку. Так, заробітна плата планується, виходячи з типових штатів, установлених для кожного виду установи в залежності від обсягу їхньої діяльності.

По деяких установах культури і мистецтва, що знаходяться на госпрозрахунку, планується надання з бюджету дотацій на величину витрат, що не покриваються власними доходами. Дотації надаються на покриття збитків національних театрів, філармоній, музичних колективів і ансамблів,

інших установ мистецтва, а так само на статутну діяльність усеукраїнських творчих союзів.

5.6 Фінансування охорони здоров'я

Установи охорони здоров'я – це підприємства, установи й організації, завданням яких є забезпечення різних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом надання медико-санітарної допомоги, включаючи широкий спектр профілактичних і лікувальних заходів чи послуг медичного характеру, а так само виконання інших функцій на основі професійної діяльності медичних співробітників.

У відповідності до класифікації до установ охорони здоров'я відносять:

- лікарні широкого профілю;
- спеціалізовані медичні установи;
- поліклініки й амбулаторії;
- спеціалізовані поліклініки;
- загальні й спеціалізовані стоматологічні поліклініки;
- фельдшерсько-акушерські пункти;
- санітарно-епідеміологічна служба.

Фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих і регіональних бюджетів, фондів медичного страхування, благодійних фондів.

Кошти державного бюджету України і місцевих бюджетів, виділені на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населенню гарантованого рівня медико-санітарної допомоги, фінансування державних і місцевих програм охорони здоров'я і фундаментальних наукових досліджень з цих питань. Обсяги фінансування визначаються на основі науково обґрунтованих нормативів з розрахунку на одного жителя. За рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів фінансуються тільки

загальнодоступні для населення установи охорони здоров'я, а відомчі й інші організації з охорони здоров'я фінансуються, як правило, за рахунок підприємств, установ і організацій, які вони обслуговують.

Витрати на охорону здоров'я у відповідності до економічної класифікації включають:

- поточні витрати (оплата праці працівників бюджетних установ, нарахування на заробітну плату, медикаменти і перев'язні матеріали, продукти харчування тощо);
- капітальні витрати (капітальне будівництво, капітальний ремонт тощо).

Заробітна плата медичних працівників визначається, виходячи з чисельності цих працівників і ставок їхньої заробітної плати. Ці ставки диференціюються насамперед за основними групами працівників: лікарі, середній і молодший медичний персонал, а всередині кожної з груп - за посадою, що займає, типу установи, місця роботи і кваліфікації.

Усі медичні установи щорічно складають тарифікаційні списки, що прикладаються до єдиного кошторису доходів і витрат. У ньому вказуються дані, що необхідні для встановлення посадових окладів кожному співробітнику.

5.7 Витрати на державне управління і судову владу

У відповідності з Конституцією України наша держава має чітко структуровані три галузі влади – законодавчу, виконавчу й судову.

Витрати на управління включають витрати на:

- функціонування законодавчої влади (апарата Верховної Ради України, АРК, забезпечення діяльності народних депутатів, апарата Рахункової палати);

- функціонування виконавчої влади (апарата Кабінету Міністрів України (КМУ), апарата Ради Міністрів АРК і місцеві органи, апарата міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування);
- утримання Президента України і його апарата;
- утримання фінансових і фіскальних органів (Державної податкової служби України, Державної контрольно-ревізійної служби України, Державної митної служби України, Державного казначейства тощо);
- загальне планування і статистичні служби;
- інші витрати на загальнодержавне управління.

До складу витрат на судову владу входять витрати на утримання: Конституційного та Верховного суду України, обласних, районних (міських) судів, Вищого арбітражного суду, арбітражних і військових судів.

На утримання органів влади і управління направляються кошти бюджетів всіх рівнів.

Планування витрат на утримання органів державної влади здійснюється у формі складання індивідуальних і зведених кошторисів. Індивідуальні кошториси – єдині кошториси доходів і витрат складаються в розрізі окремих бюджетних організацій і установ. На рівні міністерств складаються зведені кошториси, що включають доходи і витрати індивідуальних кошторисів підлеглих установ.

Сьогодні при критичному недоліку бюджетних коштів, уряд приділяє велику увагу підвищенню ефективності використання коштів державного бюджету, що надаються на потреби управління. Тому основною метою є:

- скоротити штатну чисельність органів виконавчої влади;
- обмежити обсяги преміювання, надання допомоги, установлення надбавок до посадових окладів;

- сьогодні встановлені ліміти витрат на утримання легкового та спеціального автотранспорту, заборонене придбання мобільних телефонів і легкових автомобілів.

5.8 Витрати на національну оборону, правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави

В Україні, що відмовилася від ядерного арсеналу, фінансування оборони здійснюється за принципом мінімальної достатності. Витрати на оборону фінансуються за такими напрямками:

- утримання регулярних формувань;
- закупівля озброєння і військової техніки;
- капітальне будівництво (придбання устаткування і предметів довгострокового використання, капітальне будівництво і капітальний ремонт);
- проведення військових навчань;
- науково-дослідницькі роботи;
- мобілізаційна підготовка галузей народного господарства;
- інші витрати, зв'язані з підтримкою функціонування збройних сил.

Витрати здійснюються в межах сум, затверджених у державному бюджеті через систему головних розпорядників бюджетних коштів.

Розпорядники коштів державного бюджету можуть бути трьох ступенів. Наприклад, для установ Міністерства оборони України:

- головний розпорядник коштів – Міністр оборони України;
- розпорядники коштів другого ступеня – командуючі оперативних командувань і видів Збройних сил;
- розпорядники коштів третьої ступіні – командири військових частин.

Витрати на оборону й безпеку держави мають непродуктивний характер, оскільки вони не сприяють приросту ВВП, розвитку продуктивних сил, тому важливим є обґрунтування обсягів зазначених витрат.

До складу витрат на правоохоронну діяльність входять витрати на утримання: органів внутрішніх справ; внутрішніх військ МВС України; органів прокуратури; установ утримання ув'язнених; прикордонних військ; служби безпеки України; пожежної охорони; інших установ.

У відповідності із законодавством і положеннями про діяльність установ відповідного напрямку здійснюється бюджетне фінансування. Оскільки бюджетні асигнування в повному обсязі задовольнити потреби не можуть, з урахуванням специфіки установ вони шукають додаткові кошти для існування.

Так, наприклад, установи з утримання ув'язнених можуть займатися господарською діяльністю. За останні роки окремі послуги пожежної охорони так само здійснюються у відповідності до затверджених тарифів.

6 ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

6.1 Загальна характеристика цільових фондів

Державні цільові фонди – це форма перерозподілу й використання фінансових ресурсів, притягнутих державою для фінансування суспільних потреб з визначених джерел, що мають цільові напрямки.

Державні цільові фонди поділяються на соціальні й економічні. Найбільш важливими соціальними фондами в Україні є Пенсійний фонд, фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття, фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворюваннях. До економічних фондів відносять: державний

дорожній фонд України, Державний фонд охорони навколишньої природного середовища тощо.

Державні цільові фонди – сукупність фондів коштів, що знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади.

Методи утворення державних цільових фондів:

1 Виділення витрат державного бюджету на визначені цілі, що мають першочергове значення для країни в даний момент.

2 Формування спеціальних фондів, що мають самостійні джерела доходу.

Цільові фонди бюджету включають бюджетні призначення винятково на конкретні цілі в наступних випадках:

- якщо законом передбачене покриття витрат з бюджету при конкретно визначеному джерелі надходжень;
- у випадку одержання центральними і місцевими органами влади дотацій у вартісному розрахунку на конкретну мету.

Рахунки цільових фондів державного бюджету утворюють відповідно до закону. Передача коштів з рахунка загального фонду на рахунок цільових фондів бюджету дозволяється тільки відповідно до бюджетних призначень.

Керування коштами державних цільових фондів є автономним щодо бюджету. Цільові фонди доповнюють державний фонд, мають строго цільове призначення і на інші цілі не використовуються.

6.2 Пенсійний фонд

Для забезпечення виконання закону України «Про пенсійне забезпечення» у 1992 році був утворений Пенсійний фонд України, як самостійна фінансова одиниця.

Задачі Пенсійного фонду:

1 Забезпечення фінансування витрат на виплату пенсій відповідно до законів України.

2 Збір і акумуляція внесків, призначених для пенсійного забезпечення і виплати дотацій.

3 Розширене поновлення коштів Пенсійного фонду України на основі принципів самофінансування.

4 Участь у фінансуванні програм соціальної підтримки пенсіонерів, інвалідів та інших категорій населення, і в страхуванні здоров'я пенсіонерів страховими компаніями.

5 Організація міжнародного співробітництва в сфері пенсійного забезпечення.

6 Контроль за своєчасним надходженням страхових внесків у фонд.

7 Контроль за правильним використанням коштів фонду.

8 Участь у підготовці пропозиції до державних програм соціального розвитку.

9 Участь у підготовці нормативних актів, спрямованих на удосконалювання системи пенсійного забезпечення і порядку підвищення розміру пенсій у зв'язку зі зміною індексу споживчих цін.

Джерела надходження в Пенсійний фонд:

- збори на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- суми фінансових санкцій за порушення сплати зборів на обов'язкове пенсійне страхування;
- кошти державного бюджету на виплату визначених видів пенсій;
- відрахування фондам місцевого бюджету, процент від суми фіксованого податку (10%), від суми коштів отриманих від продажу спеціальних торгових патентів (17%);
- перерахування окремими органами Державного казначейства України (42%) від суми єдиного податку, 68% від фіксованого сільськогосподарського податку;

- сума процента за користування тимчасово вільними коштами пенсійного фонду;
- додаткові й спеціальні збори;
- добровільні внески підприємців, організацій і населення.

Основним джерелом доходів фонду є збір на обов'язкове пенсійне страхування. Платниками збору є:

- суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від форми власності, їхнього об'єднання, бюджетні, суспільні й інші установи й організації, об'єднання громадян та інших юридичних осіб, а так само фізичні особи, що використовують працю найманих робітників;
- філії, відділення підприємств, які не мають статусу юридичної особи і розміщені на іншій території;
- фізичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не використовують працю найманих робітників, а так само адвокати і їхні помічники, приватні нотаріуси й інші особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності, але займаються діяльністю зв'язаної з одержанням доходу;
- фізичні особи, що працюють на умовах трудового договору та виконують роботи відповідно до суспільно правових договорів.

Напрямки використання коштів Пенсійного фонду:

1 Виплата пенсій: за віком, інвалідністю, у випадку втрати годувальника, за вислугу років, соціальні й інші пенсії відповідно до законодавства.

2 Виплата допомоги на догляд за дитиною і щомісячної допомоги на кожну дитину до досягнення нею віку, встановленого чинним законодавством.

3 Підвищення пенсій у зв'язку зі зміною індексу споживчих цін і зростом заробітної плати.

4 Реалізація державних регіональних і обласних програм соціальної підтримки пенсіонерів, інвалідів та інших категорій населення.

5 Забезпечення поточної діяльності та утримання органів управління фонду.

6 Поновлення коштів фонду.

7 Організація пояснювальної роботи серед населення і здійснення інших заходів відповідно до задач фонду.

Кошти Пенсійного фонду зберігаються розрахунковим рахунком в банку й вилученню не підлягають. Органи управління фондом утримуються за рахунок державного бюджету.

Відповідно до законодавства забороняється використовувати кошти фонду не за цільовим призначенням, у тому числі на кредитні операції, надання позик. У випадку відсутності заборгованості з виплати пенсії тимчасово вільні кошти можуть бути використані на придбання цінних паперів. Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування сплачується одночасно з одержанням коштів на оплату праці в установах банку. Сума зборів дораховується під час перевірок органами державної податкової служби, перелічується в фонд у повному обсязі, а сума штрафів сплачується на рахунки відповідних органів Пенсійного фонду України.

6.3 Фонд соціального страхування по тимчасовій втраті працездатності

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності здійснює управління загальнодержавним соціальним страхуванням, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й витратами, обумовленими народженнями чи похоронами.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачає:

1 Матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати внаслідок тимчасової втрати працездатності, вагітності, догляду за малолітньою дитиною.

2 Часткову компенсацію витрат, зв'язаних з народженням дитини, смертю застрахованої особи чи членів її родини.

3 Надання соціальних послуг за рахунок бюджету, фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, що формується шляхом сплати страхових внесків громадян, а так само за рахунок інших джерел передбачених законодавчо.

Мета утворення фонду – забезпечення надходжень і акумуляція зборів на обов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, призначений для фінансування матеріального забезпечення і соціальних послуг, види яких передбачені законодавчо, здійснення їхнього надання і контроль за цільовим використанням коштів. Кошти фонду направляються на виплату застрахованим особам як допомога за вище зазначених причин. Фонд належить до цільових позабюджетних страхових фондів.

Джерела надходжень:

1 Страхові внески страховиків роботодавців і застрахованих осіб.

2 Благодійні внески підприємств, установ, організацій.

3 Асигнування з державного бюджету України.

9 Прибуток, отриманий від тимчасово вільних коштів фонду на депозитному рахунку.

10 Нарахування пені у випадку несплати страхових внесків у встановлений термін.

Для забезпечення фінансової стабільності фондів утворюють резерв страхових коштів у сумі необхідної для фінансування всіх видів матеріального забезпечення в розрахунку на місяць. У випадку не

використання коштів фонду в поточному році, вони переходять на наступний фінансовий рік.

Напрямки використання фонду:

1 Виплата застрахованим особам:

- допомоги з тимчасової непрацездатності;
- допомоги в зв'язку з вагітністю і родами;
- допомоги в зв'язку з народженням дитини;
- допомоги в зв'язку з доглядом за дитиною, що не досягла трьохрічного віку;
- допомоги на похорон (крім похорону пенсіонерів, безробітних, і осіб, що померли від нещасних випадків на виробництві).

2 Фінансування санітарно-курортного лікування і відпочинку трудящих, їхніх членів родини, утримання санаторіїв і профілакторіїв, надання послуг з позашкільної роботи.

3 Створення резерву страхових коштів у розрахунку на місяць для фінансування матеріального забезпечення застрахованих осіб.

Кошти фонду можуть використовуватися тільки відповідно до їх цільового призначення у встановленому порядку. Контроль за правильністю нарахування, своєчасністю і повнотою перерахувань, надходжень зборів і платежів у фонд, а так само цільовим використанням коштів здійснюється страховальниками, професійними організаціями й органами фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

6.4 Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття створений для управління страхуванням на випадок

безробіття, упровадження збору й акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів для надання соціальних послуг.

Мета створення фонду – сприяння забезпеченню ефективності зайнятості, попередження безробіття, створення нових робочих місць.

Фонд є цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самостійною організацією.

Загальнодержавне соціальне страхування на випадок безробіття – це система прав, обов'язків і гарантій, що передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття за незалежними від застрахованих обставинами, і надання соціальних послуг за рахунок коштів фонду.

Страхуванню на випадок безробіття підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), включаючи тих, хто проходить альтернативну (невоєнну) службу, працює неповний робочий день чи неповний робочий тиждень і на інших підставах, передбачених законодавством України про працю.

Об'єктом страхування на випадок безробіття служить страховий випадок, з настанням якого в застрахованій особи (члена його родини, іншої особи), виникає право на одержання матеріального забезпечення на випадок безробіття і надання соціальних послуг.

Матеріальне забезпечення здійснюється в таких формах:

- допомога з безробіття;
- допомога з часткового безробіття;
- матеріальна допомога в період професійної підготовки, перепідготовки чи підвищення кваліфікації безробітного;
- матеріальна допомога з безробіття;
- допомога на похорон у випадку смерті безробітного чи особи, що знаходиться на його утриманні.

Соціальні послуги, що здійснюються за рахунок даного фонду поділяються на такі види:

1 Професійна підготовка чи перепідготовка, підвищення кваліфікації чи профорієнтація.

2 Пошук придатної роботи і сприяння в працевлаштуванні, в тому числі шляхом надання роботодавцю дотацій на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних і фінансування організацій оплачуваних суспільних робіт для безробітних.

3 Інформаційні консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб і надання їм відповідних соціальних послуг.

Джерелами формування фонду виступають:

- асигнування з державного бюджету;
- страхові внески страхувальників-роботодавців, застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбаченому законодавством;
- суми фінансових санкцій застосованих до підприємств і фізичних осіб за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків і використання коштів фонду, а так само суми адміністративних штрафів, накладених у відповідність із законодавством на посадових осіб і громадян за такі порушення;
- прибуток, отриманий від тимчасово вільних засобів, у тому числі резерв Фонду, на депозитному рахунку;
- благодійні внески суспільних об'єднань, підприємств, організацій, іноземних фірм;
- засоби служби зайнятості за надані послуги підприємницьким структурам.

6.5 Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань

Страхування від нещасних випадків і професійних захворювань є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист охорони життя і здоров'я громадян в процесі їхньої трудової діяльності.

Задачами страхування від нещасного випадку є:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на ліквідацію шкідливих і небезпечних виробничих факторів, попередження нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань тощо;
- відновлення здоров'я і працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків чи профзахворювань;
- відшкодування матеріального та морального збитку застрахованим і членам їхніх родин.

Фонд є некомерційною самокерованою організацією. Фонд соціального страхування від нещасних випадків виконує збір і акумуляцію страхових внесків, має автономну, незалежну систему фінансування.

Фінансування фонду здійснюється за рахунок:

- 1) внесків роботодавців:
 - для підприємців – з віднесенням на валові витрати виробництва;
 - для бюджетних установ і організацій – з асигнувань, виділених на їхнє утримання і забезпечення;
- 2) капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників;
- 3) прибутку, отриманого від використання тимчасово вільних засобів Фонду на депозитних рахунках;

4) засобів, отриманих від стягнення у відповідності до законодавства штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів з охорони праці;

5) добровільних внесків та інших надходжень, одержання яких не суперечить законодавству.

Працівники не несуть ніяких витрат на страхування від нещасного випадку. Засоби фонду включаються до складу державного бюджету та використовуються винятково за їх прямим призначенням.

Розмір страхового внеску залежить від класу професійного ризику, до якого відноситься підприємство, чи знижки (надбавки) до нього в залежності від рівня травматизму, профзахворювань і стану охорони здоров'я. Страхові тарифи диференційовані за групами економічних галузей у залежності від класу професійного ризику виробництва, що встановлюється законом.

За рахунок засобів фонду здійснюється:

- фінансування заходів, спрямованих на рішення основних задач фонду;
- резервування засобів фонду для забезпечення його стабільного функціонування;
- покриття витрат фонду, зв'язаних зі здійсненням соціального страхування від нещасного випадку.

Основні напрямки використання засобів Фонду соціального страхування від нещасного випадку подані на рисунку 2.

Рисунок 2 – Напрямки використання Фонду соціального страхування від нещасного випадку і профзахворювань

6.6 Державний фонд охорони навколишнього середовища

Для концентрації засобів з метою фінансування природоохоронних і ресурсозберігальних заходів, а так само для зменшення впливу забруднення навколишнього середовища на здоров'я населення в 1991 році був створений Державний фонд охорони навколишньої природного середовища. Головним розпорядником засобів Фонду є Міністерство екології і природних ресурсів в особі його Міністра. Фонд є частиною державного бюджету України і діє на державному, обласному та місцевому рівнях.

До джерел надходжень фонду належать

- збір за забруднення навколишньої природного середовища;
- штрафи за порушення норм і правил охорони навколишньої природного середовища;
- добровільні внески і пожертвування підприємств, організацій і громадян;
- інші засоби, визначені законодавчо.

Основним джерелом надходжень є збір за забруднення навколишнього природного середовища, що встановлюється за:

- викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними і пересувними джерелами забруднення;
- скидання забруднюючих речовин у водянні та підземні простори;
- розміщення відходів у навколишнім середовищі.

Об'єктами нарахування збору є:

- 1) обсяги забруднюючих речовин, що скидаються в атмосферу чи повітря, водянні об'єкти;
- 2) обсяги фактично спалених видів палива, завдяки використанню яких утворюються забруднюючі речовини.

Нормативи збору встановлюються Кабінетом Міністрів України як фіксовані суми в гривнях за одиницю забруднюючих речовин і розміщення відходів.

Збори за забруднення навколишнього середовища підприємствами (крім розміщених у містах загальнодержавного значення) перелічуються в таких розмірах:

- 20% - у місцеві фонди охорони навколишнього середовища, що утворюються в складі бюджетів місцевих рад;
- 50% - у містах Києві і Севастополі, збори за забруднення навколишнього середовища перелічуються в таких розмірах:
- 70% - у місцеві фонди охорони навколишнього середовища, що утворюються в складі місцевих бюджетів місцевих рад;
- 30% - у Державний фонд охорони навколишнього середовища, що утворюється в складі Державного бюджету України.

Основними напрямками використання фонду є:

- 1 Фінансування природоохоронних заходів.
- 2 Фінансування ресурсозберігальних заходів.
- 3 Забезпечення екологічної безпеки.

Засоби фонду використовуються у межах бюджетних програм, визначених законодавчо у відповідності до кошторисів доходів і витрат, що затверджуються Міністерством екології і природних ресурсів за узгодженням з Мінфіном. Витрати Фонду та касове виконання Державного бюджету України щодо витрат Фонду проводяться у межах надходжень у нього засобів у встановленому законодавством порядку.

7 ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ ВСІХ РІВНІВ

7.1 Організація виконання бюджетів

Виконання бюджету - це забезпечення повного та своєчасного надходження доходів за кожним джерелом і безперебійне фінансування усіх передбачених бюджетом заходів.

Від своєчасного й повного надходження доходів залежить безперебійне фінансування усіх галузей господарства держави і в першу чергу соціально-культурних заходів.

Найважливішими факторами виконання бюджету є найбільш повна мобілізація резервів, інвестування виробництва за пріоритетними напрямками для одержання додаткових доходів бюджету, а також жорсткий режим економії матеріальних і фінансових ресурсів. Виходячи з цього Кабінет Міністрів України, державні адміністрації областей і районів та місцеві ради народних депутатів організують виконання бюджету через Міністерство фінансів України та фінансові управління обласних і відділи районних державних адміністрацій та фінансові відділи виконавчих комітетів рад народних депутатів.

Міністерство фінансів України організовує виконання державного бюджету через Державне Казначейство та його територіальні органи в

Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з відділеннями у районах, містах і районах міста.

Основним критерієм, на якому базується виконання бюджетів, є забезпечення надходжень податків до бюджетів усіх рівнів. Ця функція покладена на Головну податкову державну адміністрацію при Кабінеті Міністрів України.

В умовах кризи платежів основним завданням держави поряд із відтворенням виробництва є регулювання відносин при формуванні доходів бюджету, щоб платежі до нього надходили регулярно й повністю. Для цього необхідно забезпечити прийняття законодавчих та нормативних актів, які б регулювали відносини між платниками і бюджетом при мобілізації доходів (податків, зборів та інших платежів). Сьогодні настійливо вимагає своєчасної заміни тих нормативних актів, які перестають сприяти розвитку економічних відносин, максимальній мобілізації надходження коштів у бюджет.

Тому й прийнято рішення про вилучення зі структури Міністерства фінансів України Головної державної податкової, інспекції і створення при Кабінеті Міністрів України Державної податкової адміністрації з широкими правами. До її складу передані й структурні підрозділи податкової міліції, які виведені з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ України. Дії держави щодо реформування структури управління податковими органами дають змогу встановити жорсткий контроль за надходженнями податків у доходи бюджетів усіх рівнів.

Податки є основним джерелом надходжень доходів бюджетів усіх рівнів, їх введення провадиться тільки на основі законів (на додану вартість, акцизний збір, податок на прибуток та ін.), які передбачають в обов'язковому порядку такі елементи: суб'єкт з податків та строки сплати податку. Визначення цих елементів у законі зобов'язує платника до чіткого виконання закону щодо забезпечення сплати податків у бюджет.

Таким чином, Державна податкова адміністрація забезпечує виконання законів держави з мобілізації надходження доходів у бюджет, а Державне Казначейство - організацію виконання Державного бюджету України.

Організація роботи щодо виконання бюджетів місцевих рад народних депутатів покладена на відповідні фінансові органи, які забезпечують безперебійне фінансування передбачених у бюджетах заходів та ведуть контроль за законністю, правильністю і цільовим використанням бюджетних коштів, провадять в життя режим економії, контролюють виконання показників по мережі, штатах і контингентах та використання фонду заробітної плати. Вони ведуть також облік доходів за рівнями бюджетів і їх виконання.

Крім фінансових органів, у виконанні бюджетів беруть участь: міністерства й відомства - з Державному бюджету; відділи та управління державних адміністрацій і виконавчих органів місцевих рад - з місцевих бюджетах. Вони зобов'язані забезпечувати жорсткий режим економії бюджетних коштів, вести облік і звітувати у встановленому обсязі та в установлені строки.

У всіх бюджетах - від державного до міського, районного - передбачаються резервні фонди, які при виконанні бюджету направляються на вирішення невідкладних заходів. Крім резервного фонду; у всіх бюджетах зокрема передбачених видатків утворюється оборотна касова готівка. Для бюджетів оборотна касова готівка має величезне значення, бо забезпечує безперебійне фінансування запланованих за бюджетом заходів. Наприклад, при виникненні касових розривів у зв'язку з відпустками учителів після закінчення занять у школах і необхідністю виплат коштів за період відпустки.

Єдине правило - оборотна касова готівка на кінець бюджетного, року обов'язково повинна бути поповнена.

7.2 Державна податкова адміністрація - головний контролер виконання бюджетів по доходах

Для забезпечення контролю за повним і своєчасним надходженням у бюджет державних податків та інших платежів Державна податкова адміністрація і її органи на місцях спостерігають за своєчасним і повним обліком всіх платників податків та інших обов'язкових платежів. Для цього використовуються Відомості про реєстрацію підприємств усіх форм власності, дані про відкриті розрахункові рахунки в установах банків, дозволи місцевих рад народних депутатів та їх виконкомів, державних адміністрацій у районах на відкриття підприємств, організацій чи заняття різними видами промислів. Усі ці та інші дані заносяться в базу даних комп'ютерів в усіх органах Державної податкової адміністрації по області, місту, району, що дає змогу зберігати в пам'яті ЕВМ інформацію про фінансовий стан як підприємств і організацій, так і приватних осіб.

Головним завданням Державної податкової адміністрації є контроль за чітким виконанням законодавчих та нормативних актів з податків, правильністю обрахування, повноти і своєчасності внесення в бюджет податків та інших платежів, встановлених законодавством України або рішеннями місцевих органів влади.

У своїй діяльності Державна податкова адміністрація та її органи на місцях керуються Конституцією України, Законами України, Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, а регіональні органи Державної податкової адміністрації - рішеннями відповідно до обласних та районних державних адміністрацій, виконкомів міських рад народних депутатів в частині контролю за надходженням податків, зборів та інших платежів бюджету.

Державна податкова адміністрація, її органи у своїй діяльності не підзвітні регіональним органам влади й управління, вони підпорядковуються Кабінету Міністрів України.

Функції Державної податкової адміністрації такі:

- проведення і організація роботи обласних; міських, районних податкових адміністрацій щодо контролю за виконанням законодавства з податків та інших платежах у бюджет як юридичними, так і фізичними особами;

- розробка пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства;

- розробка й видання інструктивних, методичних вказівок та інших нормативних документів про порядок утримання податків й інших платежів у бюджет.

- розробки форм податкових розрахунків, декларацій та інших документів, пов'язаних із нарахуванням й платою платежів у бюджет, а також форми звітів про проведену роботу.

- проведення роз'яснювальної роботи серед населення, підприємств і організацій по порядку, строках та методах розрахунків податків й інших платежів до бюджету;

- проведення у Міністерствах, відомствах, підприємствах, установах та організаціях усіх форм власності, включаючи спільні підприємства та організації з участю українських чи іноземних юридичних осіб і громадян, а також у громадян України; іноземних громадян і осіб без громадянства перевірки грошових надходжень, документів, які підтверджують їх надходження, бухгалтерських книг, звітів, кошторисів, декларацій та інших документів щодо нарахування й оплати податків та інших платежів до бюджету;

- організація роботи податкових адміністрацій області, міст, районів з обліку, оцінки й реалізації конфіскованого майна та майна, яке переходить державі по праву наслідування, скарбів; за проведенням перевірок

правильності та схоронності коштів, одержаних від державного мита, а також за перевітками касових операцій, які виконуються міськими, селищними радами за нарахованими та одержаними від населення податковими платежами;

- проводить обстеження та перевірку організації роботи податкових адміністрацій усіх рівнів, за результатами яких вживаються заходи щодо усунення порушень у перевірених організаціях, а в необхідних випадках заслуховуються звіти керівників з прийняттям відповідних рішень.

Працівники (службовці) податкових адміністрацій несуть особисту відповідальність за чітке виконання законодавства з вилучення податків та інших платежів бюджету, реалізацію прав підприємств, організацій і установ у здійсненні своїх повноважень, а також законних інтересів громадян.

У цілому державна податкова адміністрація втілює в життя податкову політику держави.

Заслуговує на увагу також реформування податкової політики, яке забезпечує зменшення податкового тиску на виробника, що відповідає загальновідомим принципам податкової політики - гнучкості та стабільності.

Гнучкість податкової політики передбачає, що коли податковий тиск на господарників призводять до згортання виробництва, податкова система перебудовується на зменшення податкового тиску в інтересах виробника-Стабільність податкової політики означає, що податкова система будується на чіткому визначенні об'єктів оподаткування, їх обліку, а нормативи оподаткування або обов'язкові платежі не зменшуються протягом бюджетного року. Запровадження нових розмірів і нормативів оподаткування не має зворотної сили, а пільги з податків надаються з моменту вводу Закону про оподаткування в дію.

Система пільг щодо оподаткування повинна стимулювати виробництво й інвестування, адже практично ті кошти, які повинні б бути зараховані в

бюджет, залишаються у виробника, що є нічим іншим, як своєрідним бюджетним фінансуванням, тому податкова адміністрація повинна контролювати використання коштів; які залишились у виробника, тобто їх цільове використання.

Надання податковим адміністраціям широких повноважень щодо порушників Закону “Про оподаткування” дало змогу залучити до бюджету до 30 % коштів від загальної суми податків, одержуваних в бюджет, які раніше приховувались від оподаткування.

Залучення вказаних коштів дало змогу зменшити податковий тиск на вітчизняні підприємства.

Поступове удосконалення податкової системи провадиться в напрямі її лібералізації, децентралізації (державні і місцеві податки) за рахунок розширення прав регіонів, зменшення тієї частки валового внутрішнього продукту, яка перерозподіляється через бюджет. Потребує вдосконалення і механізм оподаткування, який стимулював би виробництво у пріоритетних напрямках економіки і сприяв би впровадженню у виробництво нових технологій та вискоєфективного обладнання, а це потребує зміни, податкової політики держави як на макро-, так і на мікро рівні.

7.3 Виконання бюджету - головна мета Міністерства фінансів України

Міністерство фінансів України, як орган державного управління, втілює в життя фінансову політику держави, яка є сукупністю заходів щодо акумуляції фінансових ресурсів у Державному бюджеті та бюджетах всієї ланки бюджетної системи, їх розподілу й використанню для виконання державою її функцій.

Реалізуючи фінансову політику держави. Міністерство фінансів України забезпечує її втілення в життя шляхом розробки економічних методів і важелів впливу на збільшення доходів бюджету через аналіз показників розвитку чи спаду економіки й провадить заходи щодо оздоровлення економіки.

Вказану роботу Міністерство фінансів провадить разом з Мінекономіки України. Воно розробляє проект зведеного бюджету України, використовує показники для розробки Державного бюджету та розрахунків бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст державного підпорядкування. Так організуються робота з складання й виконання Державного бюджету та методичне керівництво роботою в галузі бюджетного планування й фінансування. Аналогічну роботу на нижчому рівні провадять фінансові управління облдержадміністрацій та відповідно міські, районні фінансові відділи.

Поряд з розробкою проектів Правил складання і виконання бюджетів і класифікацією доходів й видатків цих бюджетів із врахуванням рівня розвитку соціальної інфраструктури районів Мінфін України та його органи на місцях ведуть облік і складають звіти про виконання, аналізують підсумки виконання бюджетів, готують інформаційні матеріали, доповіді вищим органам влади й управління про хід та підсумки виконання бюджетів і пропозиції про збільшення доходів.

Міністерство фінансів України аналізує взаємозв'язок між цінами і фінансовими показниками діяльності господарств, бере участь у розробці прогнозних розрахунків з ціноутворення, провадить роботу щодо створення ринку цінних паперів, аналізує його вплив на фінансовий стан господарства та грошовий обіг та здійснює планування доходів й видатків бюджету за експортно-імпортних операціями, аналізує валютно-фінансову діяльність

суб'єктів господарювання і бере участь у складанні зведеного валютного плану, або, як ще його можна назвати, платіжного балансу держави.

Міністерство фінансів України вирішує всі питання, віднесені до його компетенції та наданих йому прав. Відповідно до наданих йому прав воно керує діяльністю Державного Казначейства, створеного Указом Президента України від 27 квітня 1995 р. та Постановою Кабінету Міністрів України від 31 липня 1995 р.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Азаров В. Основные направления реформирования государственного предприятия/ В.Азаров, М. Турчанко// Экономика Украины. - 1995.- №2.- С. 59-63.
- 2 Бескід Й.М. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – Київ: НІОС. – 2000. – С.5-396.
- 3 Богиня Д. До питання щодо різних варіантів ринкових реформ/ Б. Богиня, Г.Волинський // Економіка України. -1994.- №3.- С. 29-35.
- 4 Бюджетна система: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – 2-ге вид., перероб. і доп./ В.М. Опарін, В.І. Малько, С.Я. Кондратюк, Г.Б.Коломієць.- К.:КНЕУ, 2002.– 5-333 с.
- 5 Василик О.Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. – К.: Вища школа , 1997.– 18-287с.
- 6 Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник.-К.:НІОС, 2000.– 118-216с.
- 7 Дегтярьова І.В. Формування елементів фінансового ринку. Проблеми формування ринкової економіки: Міжвідомчий науковий збірник. - К.: Либідь, 1992.-Вип. 1. – С. 91-95.
- 8 Дем'яненко М.Я. Зміна функцій фінансів в умовах ринку: Фінансово-кредитний механізм в умовах ринку. - К.: Урожай, 1993.- С. 5-8.
- 9 Держава, податки, бізнес / За ред. В.М. Федосова. - К.: Либідь, 1992. – 345 с.
- 10 Деркач М. Формування фінансової бази регіонів // Економіка України. – 1995. - №1. – С.12-21.
- 11 Епифанов А.О. Механізм регулювання комплексного соціально-економічного розвитку регіона в умовах переходу к ринку. - Харьков: Основа,1993.-76 с.

- 12 Єпіфанов А.О, Сало І.В., Дяконова І.І. Бюджет і фінансова політика України: Навч. посіб.- К.: Наук. думка, 1999.– 5-301с.
- 13 Закон України “ Про державну податкову службу в Україні” №509-ХІІ від 4.12.90.// Відомості ВРУ. – 1991. - № 6.
- 14 Закон України “ Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні” №3721-ХІІ від 16.12.93.// Відомості ВРУ. – 1994. - №4.
- 15 Закон України “Про бюджетну систему України” №253/95-ВР від 29.06.95.// Відомості ВРУ. – 1995. -№26.
- 16 Закон України “Про власність” № 697-ХІІ від 7.02.91.// Відомості ВРУ. – 1991. - №20.
- 17 Закон України “Про Державний бюджет України на 2003 рік”. // Відомості ВРУ . –2003. №10-11. – С.86.
- 18 Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” №400/97-ВР від 26.06.97.// Відомості ВРУ . – 1997. - №24.
- 19 Закон України “Про збір на обов’язкове соціальне страхування” №402/97-ВР від 26.06.97. // Відомості ВРУ . – 1997. №37.
- 20 Закон України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” №876 від 21.03.91.// Відомості ВРУ . –1991 - №21.
- 21 Закон України “Про пенсійне забезпечення” №1788- ХІІ від 5.11.91.// Відомості ВРУ.-1992. - №2.
- 22 Закон України “Про підприємництво” №698-ХІІ від 7.02.91.// Відомості ВРУ. – 1991. - №14.
- 23 Закон України “Про податок на додану вартість” №168/97- ВР від 3.04.97. // Відомості ВРУ . – 1997. – №21.
- 24 Закон України “Про Рахункову палату Верховної Ради України” №315/96-ВР від 11.07.96. // Відомості ВРУ . – 1996. - №43.
- 25 Закон України “Про страхування” №85/96-ВР від 7.03.96. // Відомості ВРУ. – 1996. -№18.

- 26 Іванов В.М. Бюджетна система : Конспект лекцій. – К.: МАУП, - 1999.– 3-74с.
- 27 Інструкція про порядок обчислення і сплати підприємствами, установами, організаціями та громадянами збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, інші платежі, а також обліку їх надходження до Пенсійного фонду України. Затверджена постановою Пенсійного фонду України 3.06.1999 р. №4-6. // Офіційний вісник України. – К.: ВД “Ін Юре”, 1999. - №27. – С.259.
- 28 Конституція України. Затверджена ВРУ 28.06.96 №254/96 – ВР. // Відомості ВРУ. – 1996. - №30.
- 29 Лукінов І. Інфляційна політика, її руйнівні наслідки і шляхи їх подолання // Економіка України. – 1994. - №1. – С. 3-18.
- 30 Мерзляков В.Н. Стабілізація економіки – основа стабілізації фінансов // Финансы. – 1994. - №6. – С. 10-16.
- 31 Мінченко М.В. Фінансове забезпечення процесу приватизації // Проблеми забезпечення фінансової стійкості виробництва в галузях АПК. – Суми.: Сумський сільськогосподарський інститут, 1995. – С. 16-17.
- 32 Осипчук Л.Л., Организация исполнения государственного бюджета: курс лекций. – К.: МАУП, 1999. – С.21-36.
- 33 Положення про проведення перевірок цільового використання бюджетних асигнувань, передбачених для надання населенню субсидій та адресної соціальної допомоги. Затверджено Наказом Мінпраці та соціальної політики, Мінфіну, Мінекономіки, Держкомітету у справах сім'ї та молоді, Держкомстату, Держкомбуту, архітектури та житлової політики України 21.07.1999р. №119/167/96/114/175/266./ Офіційний вісник України. – К., 1999. - №35. – С.165.
- 34 Про вдосконалення касового виконання державного бюджету України. Постанова КМУ і НБУ від 21.01.1998 №68 // Офіційний вісник України. – К.: ВД “Ін Юре”, 1998. - №3. – С.208.

- 35 Про затвердження механізму обмеження витрачання бюджетних коштів (Наказ Міністерства України від 27.02.1998 №45) // Офіційний вісник України. – К.: ВД “Ін Юре”, 1998. - №9. – С.308.
- 36 Про затвердження Порядку казначейського обслуговування позабюджетних коштів установ і організацій, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Наказ Голодержказначейства України від 25.03.1999р. №27. // Офіційний вісник України . – К.: ВД “Ін Юре”, 1999. - №14. – с.156.
- 37 Сало І.В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку. – К.: Наукова думка, 1995. – 178 с.
- 38 Федосов В.М. Государственные финансы / В.М. Федосов, С.Я. Огородник, В.Н.Сутормина. – К.: Лыбидь, 1991. – 276 с.
- 39 Финансы / Под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1995. –97с.
- 40 Финансы/ Под ред. Ковалёва В.В. - М.: Проспект, 2001. – С. 184-210.
- 41 Черноус Н. Бюджетный кодекс Украины. // Вісник Податкової служби України. – 2002. - №18.– С.28-32.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З КУРСУ “БЮДЖЕТНА СИСТЕМА”
(для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання)

Укладачі: Світлана Яківна Єлецьких, доц.
Ганна Володимирівна Тельнова, асис.
Олена Вікторівна Свідрак, асис.

Редактор: Ірина Іванівна Дьякова

Підп. до друку
Ризогр. друк Умов. друк. арк..
Тираж 150 прим. Зам. №

Формат 60x84/16.
Обл.-вид. арк..

ДДМА. 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72